

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav bohemistických studií

Bakalářská práce

Altanchimeg Jargalsaikhan

Diskuse o spisovné a obecné češtině v českém odborném tisku

(od 60. let do současnosti)

A discussion on formal and spoken Czech within the Czech professional press

(from 1960s to the present time)

PRAHA 2010

Vedoucí práce: Doc. PhDr. MILAN HRDLIČKA, CSc.

Poděkování

V rámci ukončení svého studia na Filozofické fakultě Karlovy univerzity a při předávání bakalářské práce k posouzení bych chtěla poděkovat vedoucímu své bakalářské práce doc. PhDr. Milanovi Hrdličkovi, CSc. za jeho rady, připomínky, trpělivost, vstřícnost, pochopení a hlavně čas, který mi musel věnovat. Právě jemu vděčím za téma, které jsem si vybrala.

Chtěla bych samozřejmě poděkovat všem vyučujícím Ústavu bohemistických studií, kteří ke mně byli po dobu mého studia vždy vstřícní. Vděčím jim za vědomosti, které mi předali, a za rady, které jsou pro mě nezaplatitelné. Nesmírně si vážím toho, že jsem mohla být jejich studentkou.

Nesmím zapomenout na poděkování své rodině, svým přátelům a blízkým, kteří byli v těchto dnech mou oporou a věřili mi.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů, literatury a dalších odborných zdrojů.

V Praze dne 2. srpna 2010

.....

Anotace

Má bakalářská práce sleduje názory na problematiku standardu a obecné češtiny. Je rozdělena na 4 kapitoly. V prvních dvou kapitolách čerpám z literatury, kterou uvádím v bibliografii. Ve třetí se zabývám diskusí českých bohemistů v časopisech a sbornících o různých aspektech vztahu češtiny spisovné a obecné. Ve čtvrté kapitole hodnotím danou diskusi ve 30. a 60. letech.

Annotation

My bachelor's work pursues opinions concerning the problems of formal and spoken Czech. It is set into four chapters. The first two are based on literature, which I list in the bibliography section. The third one deals with Czech bohemicists' discussions, which are displayed in magazines and collections, dealing with various aspects of formal and spoken Czech. In the fourth chapter I evaluate the given discussion of 1930s and 1960s.

Klíčová slova / Keyword

bohemistika, kodifikace, norma, obecná čeština, spisovná čeština, úzus

Czech studies, codification, standard, spoken Czech, formal Czech, usage

Obsah

Úvod.....	6
1. Přiblížení problematiky jazykové kultury v meziválečném období a v letech 1945 – 1960	7
1.1. Jazyková kultura a stratifikace českého národního jazyka.....	7
1.2. Purismus a Pražský lingvistický kroužek (PLK)	13
1.2.1 Meziválečné období.....	13
1.2.2. Období 1945 – 1960	17
2. Pojednání o problematice spisovné a obecné češtiny od 60. let do současnosti	19
3. Sledování diskuse o klíčových varietách a hlavní argumenty předních bohemistů na stránkách vybraných odborných časopisů (Slovo a slovesnost; Naše řeč) od 60. let do současnosti	23
4. Komentář argumentů účastníků diskuse.....	43
Závěr.....	48
Bibliografie.....	49

Úvod

V této bakalářské práci se budeme zabývat problematikou standardu a obecné češtiny. Pojednáme o jejím postavení v rámci národního jazyka a o jejím prosazování se ve společenské komunikaci. Tato práce se skládá ze čtyř kapitol a v každé kapitole uvádíme citace, které nám pomohou pochopit situaci či problematiku daného období.

První kapitola nám přibližuje meziválečné období a léta 1945 až 1960 v Československu. Tuto pasáž zařazujeme do naší práce, protože se domníváme, že je především meziválečné období klíčové pro námi pojednávanou problematiku. V úvodu popisujeme základní terminologii, jako např. jazyková kultura, stratifikace českého národního jazyka. Dále se věnujeme odborné polemice, které mezi sebou vedou Pražský lingvistický kroužek a J. Haller prostřednictvím časopisu Naše řeč.

Druhá kapitola se zabývá situací od 60. let do současnosti v české bohemistice. Poukazuje na hlavní spory, na dobu normalizace a její důsledky v českých zemích.

Třetí kapitola je zaměřena především na hlavní aspekty odborné diskuse v 60. letech. Toto období je charakteristické širokou diskusí o obecné a spisovné češtině. Polemiku vedou přední bohemisté na stránkách ruského časopisu Voprosy jazykoznanja a později i v českém čtvrtletníku Slovo a slovesnost i jinde.

Poslední kapitola přináší shrnutí bakalářské práce a náš komentář k dané problematice.

1. Přiblížení problematiky jazykové kultury v meziválečném období a v letech 1945 – 1960

1.1. Jazyková kultura a stratifikace českého národního jazyka

Jazyková kultura je podle J. Hrbáčka (1994) pojem, který v sobě obsahuje jednak kulturu jazyka, jednak kulturu řeči. Kultura jazyka spočívá ve stavu spisovné jazykové soustavy, v činnosti směřující k tomu, aby se tento stav zlepšil (tzv. kultivování jazyka). Kultura řeči spočívá v úrovni jazykových projevů, v činnosti směřující k tomu, aby se tato úroveň zvýšila (tzv. kultivování řeči, jazykových projevů). Jazyková kultura je pojem, k jehož rozpracování přispívá Pražská škola (PLK).

Český národní jazyk je podle většiny lingvistů (J. Hrbáček 1994; viz také S. Utěšený 1980; J. Chloupek 1986; Fr. Daneš 1977 aj.) definován jako **komplex strukturních jazykových**, jako jsou spisovná čeština (ta bývá – především po stránce mluvnické a lexikální - dále vnitřně členěna na a) vrstvu jazykových prostředků knižních, ev. archaických b) neutrálních a c) hovorových), interdialekty a nářečí. Dále jako **komplex speciálních dorozumívacích prostředků** (slang, argot) a konečně jako **komplex uzuálních forem řeči**, čili komunikačních realizací, které se souborně nazývají běžná mluva (běžně mluvený jazyk).

Fr. Daneš (1997: 15) k definici běžné mluvy uvádí: „*Termínem běžně mluvená čeština lze označovat repertoár všech různých, různorodých jazykových prostředků (nespisovných, ale zčásti i spisovných, resp. společných, kterých se užívá v situacích, v nichž se nepředpokládá závazné užívání spisovného jazyka. Jde tedy o rozsáhlou, nejednotnou, nehomogenní řečovou oblast vykazující vysoký stupeň variantnosti, kterou probíhá řada parametrů (lokální, regionální, generační, sociální aj.).*“

Podle Chloučka (1986) termín „běžná mluva“ zahrnuje všechny prostředky národního jazyka, které slouží k běžnému dorozumívání. J. Hrbáček (1994: 56) do ní řadí „(1) projevy realizované nějakým strukturním útvarem, který v hierarchii národního jazyka zaujímá 'středovou polohu', tj. obecnou češtinou nebo jiným interdialektem, popř. hovorovou formou jazyka spisovného, nebo (2) velmi často projevy jazykově smíšené, které zahrnují v sobě prvky spisovné i nespisovné z různých útvarů a v nejrůznějším vzájemném poměru.“

Nejprestižnějším strukturním útvarem celé společnosti je **spisovný jazyk**, který není omezen teritoriálně ani funkčně. „Český spisovný jazyk představuje jedinou kodifikovanou a formálně uspořádanou varietu národního jazyka, slohově rozrůzněnou a z hlediska komunikační intence vysokou“ (Chloupek 1995: 35). Spisovný jazyk „je jazykem oficiálního sdělování, schopným vyjádřit i nejsložitější odborné a vědecké pojmy a jejich vztahy“ (Daneš a kol., 1997: 162). Předpokládá se jeho užívání nejen ve školách, v úřadech, ve vědě, ale i v hromadných sdělovacích prostředcích. Jeho norma je kodifikována v mluvnicích, slovnících a různých jazykových příručkách. „Slabinou spisovné češtiny ve srovnání se spisovnými útvary mnoha jiných jazyků je neexistence její úplné hovorové variety“ (Sgall 1995: 53).

Součástí spisovného jazyka je také **hovorová čeština**. Hovorová čeština je považována za soubor spisovných jazykových prostředků, které se užívají zejména v mluvených projevech rázu veřejného, kulturního, kultivovaného. Je pro ni charakteristická jistá tolerantnost vůči nespisovným prvkům. Každý uživatel jazyka vnáší do spisovného projevu některé prvky z teritoriálních jazykových útvarů. Jestliže se tyto prvky stanou v určité oblasti běžnými a společnými, vznikají oblastní varianty spisovného jazyka. (Čejka, 1983) O konstituování pojmu „hovorová čeština“ se zasloužil B. Havránek (1932), když uvažoval o „hovorovém funkčním jazyku“. J. Bělič (1955, 1958, 1959) charakterizuje hovorovou češtinu jako mluvňou formu češtiny spisovné zbavené na jedné straně znaků knižního jazyka, na druhé straně též jevů nářečních (šíře nespisovných).

Výstižný je i postoj J. Hrbáčka (1994: 54): „*Jestliže však 'hovorovou češtinu' chápeme jako mluvenou formu spisovného jazyka, pak by nespisovné, tj. nekodifikované jevy do ní patřit neměly, ať mají povahu obecně českou nebo i nespisovnou celonárodní. Že se do ní v různé míře zahrnují, vyplývá z toho, že pod pojmem hovorový jazyk se myslí dvě různé věci: 1. hovorová vrstva prostředků spisovného jazyka 2. hovorová forma jazykových projevů.*“ Objevují se také názory, které existenci hovorové češtiny popírají: např. Daneš aj.

K nespisovným složkám českého národního jazyka se řadí tradiční teritoriální dialekty a interdialekty (nadnářeční jazykové útvary) včetně obecné češtiny.

Tradičním teritoriálním dialektem se rozumí územně vymezená strukturní varieta národního jazyka, který funguje primárně pouze ve formě mluvené. Svým uživatelům slouží jako komunikační nástroj v běžném denním životě. Dialekty nejsou kodifikovány, jejich norma bývá zachycena pouze v nářečních monografiích.

Na území českého národního jazyka existují čtyři základní nářeční skupiny. Jejich rozdíly vychází z odlišného vývoje samohlásek *y*, dnes spis. *y* (*dobrý muž*), částečně také *í*, spis. *í* (*zítra*) a *ú*, dnes spis. *ou* (*houser, vedou*), který probíhal od začátku 15. století. Oblast českých nářečí v užším smyslu se vydělila vývojem samohlásek *y* > *ej* a *ú* > *ou* (*strejc, dobrej, zejtra, houser, nesou*). Česká nářečí v užším smyslu, která pokrývají téměř celé území Čech a jihozápadní okrajovou část Moravy, se dále dělí na čtyři hlavní podskupiny. Patří sem podskupina severovýchodočeská, českomoravská, středočeská a jihozápadočeská.

Také v jednotlivých místních nářečích se navíc vyskytují různé rozdíly, např. podle věku mluvčích, podle jejich vzdělání. Kontaktem s mluvčími z bližších i vzdálenějších nářečních oblastí pronikají do jednotlivých idiolektů prvky jiných útvarů národního jazyka, nejčastěji prvky jazyka spisovného. Tím dochází k postupnému stírání specifických rysů jednotlivých menších nářečí a ke vzniku **interdialektů**, v nichž se uchovávají pouze znaky společné větším oblastem,

případně celým nářečním skupinám. Na území Moravy se tak vytváří např. středomoravský interdialekt, v Čechách interdialekt středočeský.

Podle M. Hrdličky (2009: 67) zastává většina bohemistů názor, že obecná čeština má povahu interdialektu. S tímto tvrzením, ale jako jeden z mála nesouhlasí J. Hronek. Připouští sice, že obecná čeština původně interdialektem byla, její stávající podobu však chápe jako specifickou samostatnou strukturní varietu, byť regionálně nejednotnou.

J. Hronek (1985: 114) konstatuje: „*Někteří, zvl. moravští bohemisté nechápu obecnou češtinu jako samostatný strukturní útvar, ale označují ji za interdialekt (kterým bezesporu v počátcích byla).*“ Havránek a A. Jedlička chápali obecnou češtinu jako interdialekt, který „*se vytváří na tomto podkladě ve vzájemných vztazích k ostatním českým nářečním skupinám a nověji také ke spisovnému jazyku jako běžná mluvená podoba češtiny vázaná především na oblast českou*“ (1986: 481).

Předmětem kultury jazyka je jazyk spisovný, ať už máme na mysli činnost kultivování nebo stav jazyka. Spisovný jazyk úzce souvisí s kulturou, neboť je to svým způsobem přirozený jazyk pro plnění určitých kulturních potřeb. „*Mějme na paměti, že spisovný jazyk i ve svém podílu na komunikaci představuje chrám i tvrz naší národní kultury*“ (Chloupek 1995: 35).

Kultivovanost jazykových projevů se naproti tomu se spisovností nekryje. Kultivované mohou být i projevy nespisovné. Např. něčí projev podaný v obecné češtině výstižně a srozumitelně, může být daleko kulturnější než projev někoho, kdo sice spisovnou češtinu užívá, ale nedokáže adekvátně a jednoznačně vyjádřit její obsah. Je však nutné zde podotknout, že v určitých situacích, kde to společnost vyžaduje, je potřeba užívat projevů spisovných. V některých situacích společnost přímo vyžaduje spisovný jazyk, jako kulturní hodnotu národa. Jazyková kultura se tedy neomezuje jen na jazyk spisovný, ale uplatňuje se v něm nejvýrazněji.

Součástí jazykové kultury je i jazyková výchova. Ta je dána školní výchovou a je podporována kvalitní četbou, divadlem, dobrými projevy v rozhlasu, v televizi a záleží na snaze a odpovědnosti každého jedince. Cílem jazykové výchovy (školní i mimoškolní) je osvojení normy spisovného jazyka, schopnosti vhodně užívat jazykových prostředků v jazykových projevech, naučit se základní jazykové otázky (aby laická veřejnost neztotožňovala kulturu jazyka s pravopisem). Neméně podstatné je vypěstování si adekvátního postoje k jazyku a řeči v souladu s potřebami společnosti a vědeckým poznáním.

„Centrální otázkou jazykové výchovy je pochopení podstaty spisovného jazyka, jeho úlohy a prestižní funkce ve veřejné komunikaci daného národního společenství a jeho postavení v jazykové situaci v poměru k jiným útvarům národního jazyka“ (Jedlička 1974: 117). Je důležité si zde uvědomit, že právě kultura vyjadřování patří ke kultuře společnosti.

Kultura jazyka je především předmětem činnosti lingvistů a lingvistických institucí. Jejich cílem je regulace jazyka, aby sloužil co nejlépe potřebám kulturní společnosti. Skrze jazykové projevy se na kultuře jazyka podílejí všichni jeho uživatelé, ať už vědomě či nikoliv. Kultura řeči je naproti tomu záležitostí i těch, kteří o ni nedbají, neboť bohužel snižují celkovou úroveň řečové kultury společnosti.

Jazyková kultura požaduje nejen jazykovou správnost, shodnost mezi spisovnou normou a kodifikací. Měřítkem správnosti jazykových jevů je jejich noremnost, funkčnost a systémovost. Obecně je tedy dnes možné říci, že jazykově správné je to, co je systémové, funkční a vývojově progresivní. Péči o jazyk je třeba rozšířit o vyšší a náročnější požadavek jazykové vytříbenosti, jak upozornil již V. Mathesius ve sborníku *Spisovná čeština a jazyková kultura* (1932). Jazykovou vytříbeností rozumíme vhodný výběr jazykových prostředků se zřetelem k obsahu a účelu jazykového projevu a se zřetelem k specifčnosti jazykových stylů. *„Kultivovaný jazyk spisovný je nástroj jemný a neselhávající. Vyhovuje dobře každé z četných funkcí, v nichž se objevuje. Vyjadřuje přesně, plně a jasně postřehy a*

*myšlenky sebesubtilnější.... Přitom ... nekříží nikdy úmysly toho, kdo ho dovede
užívat, falešnými asociacemi nebo skřípavým zabarvením“ (Mathesius 1932: 14).*

1.2. Purismus a Pražský lingvistický kroužek (PLK)

1.2.1 Meziválečné období

Jazykovou kulturu ovládal a kodifikaci češtiny silně ovlivňoval až do roku 1932 purismus. V tomto roce byl vydán sborník Spisovná čeština a jazyková kultura (za red. M. Weingarta a B. Havránka), sborník protipuristických přednášek. Teoretického vyjádření nabyl odpor proti purismu koncem 20. a na počátku 30. let našeho století hlavně v pracích členů Pražského lingvistického kroužku. Mezi nejznámější představitele pražské školy patřili zejména V. Mathesius, B. Havránek, B. Trnka, J. Mukařovský, R. Jakobson, N. S. Trubeckoj. Mathesius puristům vytýká, že se „stavějí proti mnoha výrazům, které si nová čeština vytvořila napodobením slov a rčení, jichž se v oblasti západoevropské kultury obecně užívá, a prohlašují je za nesprávné, třebaže je velmi těžko a někdy vůbec nemožno nahraditi je zcela rovnocennými výrazy z češtiny starší“ (1932: 15).

Šlo zde nejen o prokázání neplodnosti nebo dokonce škodlivosti puristických postojů k jazyku, ale i o to, aby byla nabídnuta nová teorie jazykové kultury. „Proti puristickému kritériu „čistého“ nářečí, kterým se měřil „znečištěný“ spisovný jazyk, bylo postaveno kritérium komunikativní funkčnosti. Puristické kritérium, které se mysticky nazývalo „duchem jazyka“ a které v pojetí puristů zabraňovalo tomu, aby do spisovné normy vnikaly cizí prvky, našlo u pražských strukturalistů účinnou protiváhu v kritériu systémovosti“ (Jelínek 1995: 37).

Podnětem ke vzniku cyklu přednášek byla puristická praxe Naší řeči, reprezentovaná jejím vedoucím redaktorem J. Hallerem. Jeho postup vzbudil pobouření mezi spisovateli a polemiky z toho vzniklé podnítily u českých vzdělavců nebyvalý zájem o otázky spisovné češtiny. Jde v podstatě o zásadní a nevyhnutelný rozpor mezi dvěma světy, přežilým romantismem, zdůrazňujícím lidovost a tradici, a novodobým racionálním přístupem instrumentalistickým. J. Haller uvedl, že brusič je „strážcem normy“ a ve své stati Spisovný jazyk český v roce 1942 nazývá toto

brusičství činností tříbicí a pokládá „za případné“, že byl tento úkol Naše řeč nazván „jazykovou policií, neboť se starala o pořádek v jazyce“. Pokud jde o Naši řeč, je jejím úkolem „udržovat jednotu a stabilitu spisovného jazyka, a to s pomocí jazyka lidového a poznáváním jazykové tradice“.

Nejostřeji kritizoval purismus časopisu Naše řeč R. Jakobson. Ve studii *O dnešním brusičství* (1932) vznesl všeobecnou otázku, zda je historická lingvistika oprávněna bojovat proti cizím prvkům, zejména proti germanismům v českém jazyce. Odpověď zněla: „*Ne, naopak. Historizující jazykozpyt poučuje, že kulturní jazyky velké nosnosti vždy v nějaké formě prožívají hybridisaci; kulturní jazyk vyrůstá, přitisknut k jinému kulturnímu jazyku, a právě takovým způsobem obohacují se jeho výrazové prostředky*“ (1932: 92). Podle Jakobsona jsou metody českého purismu nepřijatelné, protože podle jeho názoru vedou k ochuzení spisovného jazyka: „*Tato 'konfiskační prakse' českého brusičství leckdy otrásá normou, která již má obecné schválení, ba někdy přímo poškozují stabilitu spisovné řeči a působí jazykový zmatek*“ (1932: 116).

Jádrem sporu nebylo podle Nebeské (1999: 24) jen to, že Naše řeč preferovala historickou čistotu jazyka a považovala ji za nejdůležitější kritérium jazykové správnosti, ale že v pojetí Naší řeči byla maximálně zdůrazňována závaznost: jazyková norma byla chápána jako předpis. Členové Pražského lingvistického kroužku naproti tomu zdůrazňovali hledisko funkční a usilovali o to, přiblížit normu (jakožto kritérium jazykové správnosti) současnému úzu. I když celkový ohlas sborníku ze strany tehdejších představitelů kultury se jevil převážně jako příznivý, nelze z toho vyvozovat, že nové zásady byly obecně přijaty.

Jediný skutečně kritický vědecký rozbor teorie Kroužku podal Fr. Trávníček (1933). Vysloveně nesouhlasí s principy Hallerova brusičství, avšak na rozdíl od Kroužku klade větší důraz na historičnost a upozorňuje na to, že předpokládané poznatky nebo zásady jsou zcela nové. Důležitý je však hodnotící závěr. Konstatuje, že tento sborník „*znamená pokrok v teoretickém bádání o spisovném jazyce, a proto jej třeba vítati. Jeho nedostatky a chyby z velké části vyplývají z toho, že je to první*

pokus o podrobnější teorii spisovného jazyka, který může být velmi plodný pro další zkoumání ...“ (Trávníček 1933: 225).

Pražská škola nikdy nechtěla pěstovat vědu jen pro ni samotnou, ale snažila se vyvozovat z teoretického poznání, co nejvíce praktických důsledků ve prospěch uživatelů jazyka. Na podzim roku 1930 se Pražský lingvistický kroužek stal řádně organizovaným a politicky schváleným spolkem (do té doby fungoval jako pouhé volné sdružení). Členové se opírali jednak o ideje domácí (J. Zubatý, V. Ertl), jednak nacházeli inspiraci u Jespersena, Noreena a Vinokura. Za svůj cíl činnosti si vytyčil: „*pěstovat lingvistiku na základě funkčně strukturálním*“. Funkční přístup zdůrazňuje potřebu stabilizovat spisovnou normu a nezvyšovat mluvnickou rozdílnost vyjadřování knižního a hovorového. V r. 1935 vznikl „list PLK“, čtvrtletník Slovo a slovesnost (SaS), dnes vydávaný péčí Ústavu pro jazyk český AV ČR v nakladatelství Academia.

Teorie jazykové kultury, jak byla vypracována před válkou, se podle V. Cvrčka (2006: 9) a podle A. Jedličky (1976) opírá o tyto body: smyslem kultivace je přispět k tomu, aby jazykové prostředky byly schopné naplňovat vyjadřovací cíle a potřeby; předmětem kultivace je spisovný jazyk (ne lidový); spisovný jazyk je plnoprávným předmětem vědeckého lingvistického studia; spisovný jazyk se pojímá širě, jako jazyk nejen psaný, ale i mluvený; nástrojem kultivace je kodifikace (spisovného jazyka); vypracovává se teorie stylové diferenciacie spisovného jazyka a podává se pokus o klasifikaci základních funkčních stylů; vypracovává se pojem jazykové kultury a stanoví se její zásady; nová teorie spisovného jazyka se aplikuje i ve vyučovací praxi a postupně se propracovává zásadní linie jazykové výchovy školní i mimoškolní (jazyková pedagogika).

Na rozdíl od puristického časopisu Naše řeč klade PLK důraz na nutnost teoretického „*poznání existující normy současného spisovného jazyka*“ (PLK 1932: 245). K tomu je však nutnost literární praxe posledních padesáti let. V. Mathesius (1933) uvedl, že „*ke skutečné jazykové kultuře lze dospět jen dlouholetou, po generace trvající součinnosti mnoha jednotlivců*“.

PLK prosazuje jako pramen normy spisovného jazyka jazykové povědomí existující v intelektuálních vrstvách a jejich ústní praxi, které dohromady tvoří „živý jazyk spisovný“ neboli „spisovný úzus“. PLK uvádí, že „*za základ spisovné výslovnosti je třeba bráti výslovnost intelektuálních vrstev mluvících spisovným jazykem, nikoliv lidovou výslovnost význačných center jako pražského; rovněž ji naprosto nelze sestavovati podle výslovnosti lidové...*“ (PLK 1932: 251). Z formulací členů PLK o intelektuálech nebo o dobrých autorech jako o nositelích spisovné normy, se setkáváme s jejich „elitářským“ pohledem, které se střetává s funkční univerzalitou spisovného jazyka. Havránek však v r. 1929 uvádí, že spisovný jazyk je jazykem vzdělců, avšak ani ti ho neužívají výhradně, mluví i jazykem hovorovým, obecným i místními nářečími.

V antipuristické diskusi, kterou podnítil Pražský lingvistický kroužek, byl jazykový purismus překonán. V praktické péči o jazyk však trvalo ještě desetiletí, než se upustilo od puristických postojů k jednotlivým jazykovým prostředkům, např. *obnos* „Betrag“, *ten samý* „der selbe“ aj.

1.2.2. Období 1945 – 1960

V roce 1943 přišel největší zásah do publikační činnosti Kroužku, kdy bylo jednak znemožněno knižní vydání sborníku k Mathesiovým šedesátinám, ale nadto bylo spolu s řadou jiných českých periodik, zastaveno i SaS, nejpravidelněji vycházející a širší veřejnosti nejznámější mluvčí Pražské školy (obnoveno bylo až v r. 1947). Přišly i velké osobní ztráty: velkou ranou pro PLK byl útěk R. Jakobsona z okupovaného Československa a smrt Trubeckého. Největší ztrátou však byl nečekaný odchod samotného zakladatele PLK V. Mathesia.

Pražská škola ztratila své nejreprezentativnější představitele, ale i nadále zůstala důležitým centrem lingvistiky. Působila zde řada významných specialistů, stoupenců strukturalismu, starší i mladší generace. Byli to např. J. Vachek, B. Trnka, B. Havránek, V. Skalička, K. Horálek, P. Trost, Fr. Daneš, M. Dokulil, P. Sgall, K. Hausenblas aj.

Válka znamenala pro teorii jazykové kultury částečné přerušení, ale většina členů PLK tvořila za války. Svědčí o tom např. sborník z roku 1947 *O básnickém jazyce*, na kterém se podíleli B. Havránek, J. Mukařovský a F. Vodička. Vyšly svazky „Příručního slovníku jazyka českého“ a nová Pravidla českého pravopisu z r. 1941. Už tady vidíme nesporné sblížení se zásadami Kroužku a zřetelný odklon od praxe Naší řeči. Roku 1948 a 1949 vychází s jistým zpožděním ve dvou dílech monumentální Mluvnice spisovné češtiny Fr. Trávníčka.

Po osvobození roku 1945 se činnost Pražského lingvistického kroužku rozbíhala poměrně zvolna. Přeplněné posluchárny vysokých škol, otevřené po šestiletém násilném odmlčení vyžadovaly, aby bylo co nejvíce úsilí věnováno činnosti vědecko – pedagogické.

Na konci 40. let se stal velkou překážkou pro práci PLK rostoucí nápor marristické teorie, jež i v SSSR do počátku 50. let paralyzovala větší část

jazykovědné práce. I přesto, že marxismus tu neměl velký ohlas, omezil svým působením pracovní možnosti PLK.

Větší vliv měl stalinský marxismus, který byl brán s jistou úlevou a nadšením. Stalinovy statě tvrdí, že: „*jazyk není vytvořen nějakou jednou třídou, nýbrž celou společností, všemi společenskými třídami, úsilím mnohých set desetiletí*“ (Stalin 1950; citováno podle Cvrček 2006: 23). „Nebezpečné“ hlasy mladých lingvistů volající po demokratizaci spisovného jazyka tak mohly být umlčeny (Dokulil 1951 – 1952; citováno podle Cvrček 2006: 23). Vliv státní ideologie byl patrný i z hlavních lingvistických článků.

Jazyková kultura a kritika by podle Havránek (1949) měla přihlížet k tomu, kdo je nositelem spisovného jazyka dnes a kdo je jeho adresátem, komu má sloužit a komu prospívat. S tím souvisí pojem demokratizace spisovného jazyka, který znamená především „*zbavení se exkluzivity spisovného jazyka*“, aby se stal nástrojem lidového společenství. V Naší řeči (1950) dokonce Havránek píše: „*tam, kde jazyk spisovný má možnost sblížit se s obecnou češtinou, vítězí prostředky shodné s obecnou češtinou a rychle mizejí ze spisovné češtiny zbytečné jeho formy zastaralé*“ (Havránek 1950: 8). S demokratizačními tendencemi se dokonce objevil názor, že spisovný jazyk je jazykem buržoazie, tedy nevhodným pro novou společenskou situaci a pro nástup socialismu. Dokonce J. Krejčí podal návrh na zrovnoprávnění obecné češtiny se spisovnou, ale Havránek v tom viděl útok na stávající teorii jazykové kultury. Vystoupení bylo interpretováno jako pokus „*zrušit spisovnou češtinu*“ (Dokulil 1951-1952).

2. Pojednání o problematice spisovné a obecné češtiny od 60. let do současnosti

Začátek 60. let je dvojitý, první polovina marristická a druhá už antimarristická, ovlivněna Stalinovými články. Doba byla vyhocená takovým způsobem, že byla nutnost citovat Stalinovy stati, nejlépe na začátku jakékoli práce. Není tedy divu, že se každý snaží s těmito ideologiemi vyrovnat po svém. Řada pražských lingvistů mění své postoje a snaží se např. hledat společné rysy s principy strukturalismu s marrismem a později s marxismem jako B. Havránek. Jiní lingvisté vystupují z veřejného života jako např. Černý, který vidí v Havránkových „obratech“ v názorech charakterovou vadu.

Roku 1952 došlo k nahrazení Pražského lingvistického kroužku Jazykovědným sdružením při ČSAV, jež mělo mít těžiště ve slavistice a bohemistice. Prvním předsedou sdružení se stal B. Havránek, který říká, že „*vybudování nové Československé akademie věd dalo této práci nové možnosti a postupně se vytváří správná koordinace práce akademického Ústavu jazyka českého a kateder českého jazyka na vysokých školách i vhodné vyvážení velkých prací kolektivních i významné práce individuální.*“ (SaS 1955: 210). Činnost PLK byla až do devadesátých let pozastavena.

Koncem roku 1958 začíná vycházet **Slovník spisovného jazyka českého** (SSJČ), který má „*podat dobrý, výstižný obraz celé současné slovní zásoby spisovné češtiny*“ (Jelínek 1961: 33). Autoři se podle Jelínka zaměřili na ta slova, které užívají příslušníci celého národa „*... jen v přísném výběru zařadili do slovníku prvky nářeční, slangové a argotové. Stejně postupovali i při výběru slov zastaralých a individuálně tvořených. Mohlo by se namítnout, že tyto nespisovné prvky do slovníku spisovné češtiny vůbec nepatří, ale jejich vynecháním bychom kvůli funkci normativní značně snížili jeho neméně důležitou funkci informativní. Do slovníku byla ovšem vhodně zařazena jen ta nespisovná slova a slovní spojení, která jsou*

doložena u našich předních slovesných umělců nebo jsou obecněji rozšířena“ (Jelínek 1961: 34).

V 60. letech dochází v české jazykovědě k uvolnění politického tlaku a začínají se řešit aktuální otázky jazykové kultury a spisovného jazyka, aniž by měla vliv nějaká ideologie. Rozvíjí se tu několik diskusí o obecné češtině a jejím postavení v rámci národního jazyka a v poměru k spisovnému jazyku, o jazykové kultuře a o českém pravopisu. Celou diskusi o obecné češtině zahájil Sgall na stránkách sovětského časopisu *Voprosy jazykoznaní*. Článek, který kritizuje nebo, dokonce upozorňuje na nefunkčnost teorie jazykové kultury, by v českém prostředí nemohl nikdy vyjít. Důvodem k pozdvižení byl výskyt obecné češtiny ve spojení s odbornými termíny, které měly do té doby statut výhradně spisovný. Na tento článek reagovali čtyři nejlépe postavení lingvisté v této zemi (J. Bělič, B. Havránek, A. Jedlička, F. Trávníček) ostrou kritikou, která jasně dávala najevo, že k žádným změnám v kodifikaci k uznání obecně českých podob jako dublet nedojde.

V této době se stále častěji setkáváme s odkazy k některým odsuzovaným myšlenkám a pracím předválečného PLK. Je na denním pořádku, že jsou některé jejich názory z teorie jazykové kultury znovu rehabilitovány a užívány. Novák se Sgallem (1960) v článku pro časopis *ÚV KSČ Nová mysl* konstatují, že „*je třeba využít poznatků a zkušeností těch jazykovědných metod (...), které se formálním rozbořením jazyka a rozbořením jeho struktury obíraly nejvíce, tedy různých podob tzv. jazykovědného strukturalismu*“ (Novák – Sgall 1960: 741; citováno podle Cvrček 2006: 33). Uvádějí, že byly tyto směry kritizovány z hlediska marxistické lingvistiky.

B. Havránek (1962) vidí budoucnost české bohemistiky v dokonalé normalizaci spisovného jazyka ve vztahu k potřebám společnosti a považuje za hlavní úkol jazykovědy na poli jazykové kultury zkoumání češtiny „*rovněž se zřetelem na hovorový styl spisovného jazyka a jeho vztah k češtině obecné a k současnému přetváření dialektů v interdialekty a v obecnou češtinu*“ (Havránek 1962: 242).

S nástupem normalizace se situace ještě více komplikuje. Bylo-li v 60. letech možné alespoň diskutovat, období po roce 1968 bylo pro diskusi nepříznivé a v oficiální bohemistice se diskuse nepřipouštěly, tudíž otázky stratifikace byly odsunuty do pozadí. Vývoj po srpnu 1968 se vážně podepsal zejména na personálním složení lingvistických pracovišť. V roce 1972 byl F. Daneš odvolán z funkce ředitele Ústavu pro jazyk český. Byla zvýšena cenzura a možnost publikovat. V období 1978-1989 má v lingvistických kruzích největší moc zástupce normalizace, ředitel ÚJČ J. Petr. Řídil kodifikační politiku poněkud autorativním způsobem. „ *V období do 80. let se v bohemistické obci vědělo, o čem komise zabývající se kodifikací jednají. J. Petr však připravovatele zavázal mlčenlivostí*“ (P. Novák – osobní sdělení; Cvrček 2006: 64).

70. léta a ani větší část 80. let nejsou zrovna bohaté na vznik nových teorií nebo na výrazné změny postojů v teorii jazykové kultury. Vznikají spíše monografická díla, která se snaží zmapovat myšlenky minulého období, nebo se konají konference uspořádané k tomuto tématu. Jmenujme 3 nejdůležitější z nich: **Obecná čeština** od J. Hronka (1972), **Spisovný jazyk v současné komunikaci** od A. Jedličky (1978) a poslední **Dichotomie spisovnosti a nespisovnosti** od J. Chloupka (1986). Ale od druhé poloviny 80. let přibývá prací, které analyzují základní principy PLK.

Po roce 1989 dochází k celkovému uvolnění i v české jazykovědě. V roce 1990 byl obnoven PLK na základě iniciativy O. Lešky za přispění M. Červenky, E. Hajičové, M. Procházky a P. Sgalla, kteří toto obnovení připravovali už od jara 1989. V tomto období je možné vidět minimálně tři myšlenkové okruhy: propracovávání teorie jazykové kultury, bádání o obecné češtině a jejím poměru k češtině spisovné a otázky pravopisu.

Zvýšený zájem o otázky jazykové kultury s pádem komunismu potvrzuje fakt, že v předešlém období nebylo o těchto otázkách možno svobodně diskutovat. Např. Z. Starý v osobním sdělení (podle Cvrčka 2004: 64) uvedl, že jeho práce vznikla už v polovině 80. let, ale její publikování autor pozdržel před strachem

z možného ideologického tlaku, který by mohl být vyvíjen na tehdejší zastánce teorie pražské školy.

V polovině 90. let vychází dvě publikace, které se snaží kriticky vyrovnat s teorií jazykové kultury, jak byla vypracována za posledních šedesát let. Práce I. Nebeské (1999) a Z. Starého tak nepředstavují jen historické poohlédnutí se za vykonanou prací v tomto úseku, ale snaží se kritickým rozbořem teorie poukázat na její slabiny či případná řešení.

Vycházejí poprvé práce doc. Z. Starého kritizující Teorii jazykové kultury za nedůslednost a upozorňující na její myšlenkové sepětí s purismem, práce P. Sgalla popisující rozsah užívání obecné češtiny a znovu propagující návrhy na připuštění některých obecně českých jevů do kodifikace ve formě dublet. Diskuse způsobily i příspěvky Fr. Čermáka kritizující perspektivu Pravidla pravopisu a celý způsob dekretování jazyka, na který je česká jazykověda od 19. století navyklá.

Bohemistika se dnes rozvíjí nejen v Čechách, ale i v zahraničí. Věnuje se jí pozornost na řadě zahraničních univerzit, také k lingvistickému zpracování češtiny přispívají i čeští badatelé. Zájem o český jazyk je podněcován hlavně zájmem o českou literaturu, která se stala už mezi oběma světovými válkami ve světě známou (J. Hašek). V zahraničí dokonce vznikla řada významných jazykovědných prací o češtině.

V současnosti existují podle V. Cvrčka (2010) dvě velké názorové skupiny: *„jedna, která požaduje od lingvistů především popis stavu, druhá, která se nechce vzdát svých pravomocí v určování toho co je správné a co ne. Ať už ovšem toto měření sil dopadne jakkoli, pro diskusi o těchto otázkách je podstatné to, že ideologické způsoby argumentace používaly obě strany sporu. Z obou stran zněly v minulém období výtky na adresu nemagičnosti přístupu oponentů, nemá smysl proto v dnešních diskusích toto téma zvedat. Spor to nevyřeší (spíše naopak) a tolik potřebnému konsenzu nás také nepřiblíží.“*

3. Sledování diskuse o klíčových varietách a hlavní argumenty předních bohemistů na stránkách vybraných odborných časopisů (Slovo a slovesnost; Naše řeč) od 60. let do současnosti

Nejrozšířenějším diskusním tématem od 60. let po současnost bylo postavení obecné češtiny v rámci národního jazyka a v poměru k jazyku spisovnému.

V roce 1959 vydává J. Bělič článek **Bojujme za upevňování a šíření hovorové češtiny**, která předznamenala budoucí diskuse o obecné češtině ve velkém rozsahu v české lingvistice. V článku jde Běličovi o to, jak dosáhnout, aby se hovorová čeština stala opravdu obecně užívaným dorozumívacím prostředkem v běžně mluvených projevech v neoficiálním styku a nahradila v něm obecnou češtinu, popřípadě onu rozkolísanou podobu s prvky spisovnými a nespisovnými. Poněkud paradoxem je fakt, že se obhájcem hovorové češtiny stává J. Bělič, který je původem z Moravy, která je v těchto názorech velmi konzervativní. „*Tuto kolísající mluvu, která je dnes velmi rozšířena, označují někteří badatelé, zvláště zahraniční, jako hovorovou češtinu. My však v ní vidíme pouze hybridní útvar v podstatě nespisovný, objevující se přechodně v složitém procesu zanikání starých nářečí a interference interdialektů a spisovného jazyka*“ (Bělič 1959: 434).

Hovorovou češtinu definoval jako „*nevtíravě správnou řeč, zbavenou na jedné straně výlučných znaků knižního jazyka, zachovávaných někdy v oficiálních promluvách veřejných, na druhé straně však neobsahující ani jevy nářeční, které jsou i v této volnější 'neoficiální' podobě spisovného jazyka pocíťovány jako prvky nespisovné*“ (Bělič 1959: 437).

Základní rysy hovorové češtiny definuje Bělič takto: v hláskosloví je *í/ý* místo *é* tam, kde spisovný jazyk připouští dvojtvary (okýnko, ramínko). Dále vidí v hovorové češtině tendence k vyrovnání délkových rozdílů v tvarech téhož slova, v příbuzných slovech (*lípou, lípám, lípách*). V tvarosloví jsou charakteristické

infinitivy na *-t* (místo staršího *-ti*) a tvary 1. sg., 3. pl. a imperativ *peču – pečou – peč*; „v 1.os. sg. je *-u* hojně též v typech *kryju, kupuju* (kde vlastní spisovný jazyk jen *-i*)” (Bělič 1959). V deklinaci je nejvýraznější zánik zvláštního tvaru nom. ak. pl. adjektiv a zájmen v případech jako *tyto pole byly neobdělané*. V syntaxi se hovorová čeština jakožto jazyk mluvený vyznačuje zejména volnější větnou stavbou.

Přepínání kódů spisovných a nespisovných považuje Bělič za projev nekultivovanosti. Razantně odmítá pronikání obecné češtiny do češtiny spisovné. Uvádí, že i lidé užívající obecnou češtinu by byli proti, kdyby se měla obecná čeština zavádět do spisovné češtiny. Jediný důvod, proč mluvčí neužívají v běžném hovoru spisovnou češtinu, vidí Bělič v tom, že se ve škole učí „*spisovné češtině více či méně archaické, strojené, neživotné; a to jen podporuje a dále udržuje situaci, že pro značnou část příslušníků národa je spisovný jazyk běžným dorozumívacím prostředkem zpravidla jen v projevech písemných, kdežto v ústních projevech nanejvýš jenom oficiálních*“ (Bělič 1959: 436).

Je nutno si uvědomit, že je zapotřebí hledat nějaké řešení, které by vedlo ke zlepšení jazykové situace ve školách. Jazyková výchova totiž není jen úkolem češtinářů, ale všech učitelů, jejichž mluva (i v běžných projevech mimo vyučování) by měla být žákům vzorem. Ze všech těchto faktů vyvozuje Bělič závěr, že jediná „*možná cesta k odstranění nezdravé vzdálenosti mezi knižním jazykem spisovným a řečí běžně mluvenou je rozvíjení a šíření hovorové formy spisovného jazyka*“ (Bělič 1959: 437). Řešení této soudobé situace, kdy hovorová čeština není dosud zcela rozšířena ani ustálena, nevidí Bělič v odstranění 'rozkolísané mluvy s prvky nespisovnými i spisovnými' z denního života nějakým nařízením. Tato mluva se vytvořila zcela přirozeně a je už zakořeněna dlouholetým zvykem. Východisko nachází ve výuce mateřského jazyka takovým způsobem, aby se jim „*přirozená, nenucená forma spisovného jazyka stávala běžným dorozumívacím prostředkem. Lze k tomu směřovat jak podáváním vlastního jazyka spisovného v podobě opravdu životné, omezováním archaismů a podporou progresivních jevů vývojových (v rámci platné kodifikace), tak přímo úsilím o to, aby si žáci navykli mluvit ve svém denním*

životě hovorovou češtinou“ (Bělič 1960: 122). Rozšíření „nenucené“ hovorové podoby spisovného jazyka v běžném životě „přinese ve svých důsledcích výrazné zvýšení jazykové kultury celého národa a stane se významným příspěvkem k dovršování kulturní revoluce “ (Bělič 1960: 123).

Vlastní diskuse o obecné češtině začíná paradoxně na stránkách ruského časopisu Voprosy jazykoznaní článkem P. Sgalla (1960) **Обиходноразговорный чешский язык**. Podnětem k napsání tohoto článku byla pro Sgalla nedůslednost B. Havránka, který označil obecnou češtinu za útvar, který usiluje o celonárodní platnost, ale praktické důsledky z toho pro kodifikaci nevyvozuje. Obecná čeština je *„běžně mluvená forma celonárodního jazyka“, která je „v základě běžně mluvenou formou společného jazyka, na celém území užívaného; přesně řečeno má tendenci se takovým útvarem stát“ (Havránek 1963: 221).* Ve stati P. Sgall vyzývá k teoretické diskusi o problematice obecné češtiny, která by ujasnila postoj tohoto jazykového útvaru a vytvořila tak nezbytné předpoklady k jeho vědecky podloženému popisu.

V samotném článku podává Sgall nejzákladnější charakteristiku obecné češtiny, ať už po stránce hláskoslovné nebo tvaroslovné, čímž naznačuje rozsah jejího užívání. Uvažuje o jejím postavení v rámci českého národního jazyka, zda je obecná čeština svou podstatou útvar nářeční, který v dalším vývoji bude mizet, či se stane součástí jádra národního jazyka. Jinak řečeno, zdali patří k těm složkám jazyka, které se v přítomné době rozvíjejí a vytlačují nářečí. V další části se snaží přiblížit proces vzniku obecné češtiny a zachytit její vztah k češtině spisovné a dožaduje se tzv. demokratizace spisovného jazyka.

Za hlavní její rysy pokládá Sgall úžení *é* > *í*, a změnu *y/í* > *ej*, protetické *v.*, instr. pl. jmen zakončený na *–ma*, tvary sloves *nes*, *upad* atd. Tyto prvky se podle Sgalla užívají na větší části jazykového území, jsou běžné v neoficiálních projevech, v divadle, rozhlase a literatuře, ale i ve speciálních diskusích (odmítavý postoj vyvolal zejména odkaz na tyto jevy v řeči vysokoškolských učitelů – ..., že to považovali za nějakou instrumentál predikativní... “).

Kritizuje aplikaci teorie jazykové kultury z pozic funkční lingvistiky PLK a poukazuje na to, že použití spisovné češtiny může mít v určitých situacích znaky vyumělkovanosti či pedantismu, za jiných okolností právě užití obecné češtiny vyvozuje atmosféru až familiárnosti.

Sgall dále reaguje na Běličovy názory a postoje a uvádí, že Bělič podtrhuje regionální ohraničenost, interdialektický charakter obecné češtiny a tím ji staví v rozporu s Havránkovým vymezením na úroveň moravských interdialektů.

Zároveň se staví proti chápání hovorové češtiny jako útvaru, protože nemá žádné gramatické odlišnosti oproti spisovné a obecné češtině. Normy českých variet se podle Sgalla definují funkčně v závislosti na tom, kým a za jakých podmínek se upotřebují a ne cestou určení elementů; hovorová čeština je takto vymezena spíše elementy než funkcemi (bez knižních tvarů apod.).

Specifičnost obecné češtiny vidí Sgall v protikladu k dialektu, který je na rozdíl od obecné češtiny, územně ohraničen a je funkční jen v oblastech běžné komunikace. A obecná čeština je součástí jádra národního jazyka (na rozdíl od mizejících dialektů). Řešení „neblahého stavu“ není v prosazování hovorové češtiny, ale v demokratizaci spisovného jazyka. Sgall považuje spisovnou normu za příliš úzký základ pro kodifikaci a navrhuje, aby kodifikace ve vyšší míře přihlédla k celonárodně rozšířeným jevům obecné češtiny (Nebeská 1999).

Sgallův článek vyvolal ostré názorové střety probíhající prostřednictvím časopisu **Slovo a slovesnost**. První reakcí na Sgallův článek byl příspěvek Běliče, Havránka, Jedličky a Trávníčka (dále jen BHJT) ve Voprosech jazykoznaní 1961, který byl s malými obměnami otištěn i v SaS (1961). Už i samotný fakt, že na Sgallův článek reagovali čtyři přední lingvisté, dokazuje, že jej pokládali za velmi důležité až nebezpečné. A především jeho názory brali za neakceptovatelné.

Hlavním argumentem proti Sgallovi se stává regionální omezenost obecné češtiny. Ta na spisovnou formu nepůsobí přímo, ale prostřednictvím hovorové češtiny. BHJT nesouhlasí s příklady, které Sgall uvádí jako ukázky obecné češtiny a

jejich rozdílů od češtiny spisovné. „*Příklady, které Sgall uvádí jako ukázky obecné češtiny a jejich rozdílů od spisovné češtiny spisovné, zdaleka totiž nereprezentují nějaký celonárodní nebo téměř celonárodní jazykový útvar, jak by ze Sgallovy stati vyplývalo, nýbrž jsou to ukázky mluvy regionálně omezené hlavně na pražské centrum, resp. na oblast starých českých nářečí v užším smyslu a rozhodně neplatí pro moravská a slezská kulturní centra ani pro oblast nářečí moravských a slezských*“ (BHJT 1961:99).

Jádrem národního jazyka je pak jen „*jazyk spisovný (v jeho živé podobě, bez archaizmů a výrazových prostředků knižních, neživých, omezených jen na jisté stylistické vrstvy), jako kulturní jazyk celé naší společnosti, nebo aspoň jako jazyk, o jehož užívání se při komunikaci v oblasti kulturního vyjadřování příslušníci našeho národa nepochybně snaží, a jako jazyk, který nabývá v naší nové společnosti stále většího významu a vlivu a stává se vskutku tím krystalizačním jádrem národního jazyka, v podstatě usměrňujícím vývoj všech jeho ostatních strukturních útvarů a reprezentujícím společnou část výrazových prostředků*“ (Chloupek – Lamprecht – Vašek 1962: 258).

BHJT kritizují, že Sgall užívá neadekvátní jazykové podoby, které nemají schopné prostředky pro vyjádření daného obsahu. To má za následek jejich jazykovou i stylovou nevyrovnanost, projevující se míšením spisovných i nespisovných prvků. Např. ve větě *Von tam mluví vo základním významu slova, teda lexému* (viz Sgall 11) je ve slově *lexém* foném *é*, který v obecné češtině normálně neexistuje, protože tam je důsledně provedena změna *é* v *í*; dále je zde podoba *význam*, ačkoli v obecné češtině proti spisovnému *y* je *ej*; naproti tomu je zde *vo-* místo *o-* na počátku slova. Dále kritizují, že hlásková a tvarová podoba je až přehnaně obecná. „*Takové překvapující nesrovnalosti v jedné větě se vyskytují zpravidla jen jako stylový prostředek víceméně uvědomělé a chtěné, ale značně násilné nonšalance, nebo z vědomé snahy dráždit - až s nebezpečím komičnosti pro mluvčího, anebo jsou projevem falešné, vyumělkovanosti lidovosti*“ (BHJT 1961: 100). Sgall argumentuje i tím, že existují synonymní prvky spisovné a nespisovné

(*stále – pořád – furt*), u nichž hranice spisovnosti není ostrá. Na druhé straně jsou i prvky, pro něž druhá podoba ekvivalent nemá (*predikativní, doba zrodu x montérky, bourák*), kde otázka spisovnosti ztrácí smysl.

BHJT upozorňují na to, že je potřeba v dnešním rychlém jazykovém vývoji sledovat i jeho vývojovou dialektiku. Např. *í* za *é* (*mlíko m. mléko*) se v obecné češtině drží pevněji než některé jiné znaky. „*V procesu přibližování se k jádru národního jazyka se tedy obecná čeština sama mění; a vyvíjí se nikoli nezávisle, nýbrž v hrubých liniích v podstatě směrem k spisovnému jazyku*“ (BHJT 1961:101).

Proti tomuhle názoru se staví V. Skalička, který tvrdí, že norma obecné češtiny je do značné míry jednotná. „*Pokud poznáme původ člověka mluvícího obecnou češtinou, je to především interferencí některého dialektu, tj. v jeho řeči probleskují houževnatější rysy dialektu (tátovo dům, silnicej, polivajtůch). Jsou ovšem rysy, které jednotu obecné češtiny narušují, jako skloňování tvrdých adjektiv –ého, -ému, na jedné části území (krásnýho, krásnýmu) a –eho, -emu (krásneho, krásnemu) na druhé části území. Další zjev, který narušuje jednotu, jsou dublety, a to nejen dublety tvaru shodného se spisovným a neshodného se spisovným (kterej – kerej, vědí – vědějí, olej – volej), ale i dvou tvarů nespisovných (tisk – tisknul, lezt – lízt, koňma – koněma). Vcelku ovšem tyto jednotlivosti neruší celkový obraz jednotnosti*“ (Skalička 1962: 202).

V novějších statích mluví J. Bělič o dvou podobách obecné češtiny: o regionálně české a o celonárodní. Celonárodní podoba se tím pádem blíží hovorové podobě spisovného jazyka a má tendence s ní splynout a skrze hovorovou češtinu působí obecná čeština zase zpět na spisovný jazyk.

K otázce demokratizace spisovné češtiny, ve které Sgall vidí řešení celé jazykové situace, se BHJT dívá ze dvou hledisek: jednak, že se aktivní užívání spisovného jazyka rozšiřuje spolu se vzrůstající společností a to je odrazem demokratizace celého společenského dění; a jednak, že z něho ustupují archaismy, knižní i neživé formy a zvláště se upevňuje hovorová podoba spisovného jazyka,

která přijímá jevy z obecné češtiny, které nabyly celonárodní charakter a necítí se jako prvky regionální. Kodifikace vždy zcela zaostává za jazykovým vývojem, ale jsou tu doklady o tom, jak se s ní úspěšně vyrovnává. Např. ve 30. letech našeho století, kdy mladý Pražský lingvistický kroužek bojovně rozvinul velkou diskusi o otázkách spisovné češtiny a jazykové kultury.

Přes některé idealistické názory, jádro jejich požadavků bylo správné a mělo značný praktický dosah a vlivem těchto názorů už Pravidla českého pravopisu z r. 1941 opouštějí od řady zastaralých forem a posunujeme se velkým krokem kupředu. Tvrzení o úspěšnosti jazykové teorie založené na myšlenkách PLK je však paradoxně ve sporu s Běličovými tezemi o nemluvnosti spisovné češtiny (kterou je třeba probíjet) a o „*nezdravé vzdálenosti mezi knižním jazykem spisovným a řečí běžně mluvenou je rozvíjení a šíření hovorové češtiny, hovorové formy spisovného jazyka*“ (Bělič 1959: 439).

V r. 1962 K. Hausenblas upozornil na různou stylovou platnost jazykových variet. „*V projevech hovorového, běžně mluveného stylu se však užívá ne jediného, ani převážně jediného, ale různých útvarů, totiž všech, které tak či onak mohou plnit prostě sdělovací funkci, a nejen to, velmi často se v projevech tohoto druhu kombinují prostředky různých útvarů. Je skutečností, že spisovného jazyka vlastního neužívá v projevech tohoto stylu skoro nikdo*“ (Hausenblas 1962: 194, podobně Skalička 1962: 202). Je pravdou, že mluvčí často kombinují spisovné slovní základy s nespisovnými koncovkami, obzvláště neveřejném prostředí. Tím se v podstatě odsuzuje představa, že spisovná čeština (ať už hovorová ve smyslu Běličově, nebo spisovná „obohacená“ o prvky obecné češtiny ve smyslu Sgallově) měla sloužit jako výhradní kód v běžném hovoru.

P. Novák připomíná potíže, se kterými se často uživatelé běžné komunikace setkávají. „*Dobře a dávno jsou známy potíže spojené se zvládnutím spisovného jazyka. V posledních dvaceti letech se pro jejich odstranění hodně udělalo (Pravidla českého pravopisu 1941, 1958)*“ (Novák 1962: 267). Upozorňuje také na nesnáze tvořící se v samotném procesu komunikace. Potíže mohou podle Nováka vznikat buď

z nejednotné stylistické platnosti jazykových prostředků, nebo z rozdílného hodnocení situace, popř. obojího. „...*pozornost posluchače se v rozporu se záměrem mluvčího upoutává na způsob mluvení místo na obsah, mluvčí sám může příliš pozornosti věnovat formě svého projevu, avšak nikoli s plným zdarem, jinak řečeno, v míře automatizovanosti týchž složek jazyka a stylu mohou být mezi jednotlivými mluvčími značné rozdíly*“ (Novák 1962: 267).

Roli v diskusi hraje i osobní či metodologické antipatie. Např. přeceňování role jednotlivce v rámci tažení Sgalla proti strukturalismu v 50. letech, kterého se aktivně účastnil. Přispívá tomu i fakt, že je obecná čeština od padesátých let stigmatizována někdejší pokusem o zrovnoprávnění se spisovnou. A právě kvůli jeho postojům jsou brány všechny jeho návrhy na kodifikaci poněkud hystericky jako „snaha o zrušení spisovné češtiny“. Ideologické vidění obecné češtiny přetrvává po celou dobu diskuse v SaS. Na obou stranách se setkáváme s nevědeckou argumentací a se vzájemným obviňováním z neznalosti jazykové reality.

Sgall ve svém článku **Znovu o obecné češtině** roku 1962 vytýká BHJT nepodloženost argumentů, které by vyvracely teze jeho práce. Kritizuje jejich mlčivé přecházení problematiky, které v práci nadhodil. „*Nevyslovují se k rozboru obecných pojmů jako národní jazyk, dialekt, běžně mluvený jazyk atd., ani k otázce, zda je vliv spisovného jazyka jediným rozhodujícím činitelem při sjednocování nářečí v rozvoji národního jazyka, ani se konečně nezmiňují o tom, že vycházím z Havránkových názorů a upozorňuji na potřebu jejich dalšího uplatňování a šíření*“ (Sgall 1962: 37). Ke kritice BHJT o nesprávném výběru příkladů se Sgall vyjádřil takto: „*Většinu vět z běžného hovoru jsem v práci neuváděl prostě jako příklady obecné češtiny, nýbrž jako doklady toho, že obecně českých tvarů často užívají i lidé s vysokoškolským vzděláním v běžném hovoru mezi sebou, i když mluví o odborných otázkách. Za druhé byly uvedeny proto, aby se ukázal, že ve spojení se slovy vlastního jazyka spisovného lze užívat tvarů obecně českých*“ (Sgall 1962: 39).

Dále se podivuje nad tím, jak přední čeští bohemisté mohou tvrdit, že v slově *lexém* foném *é* normálně v obecné češtině neexistuje, protože tam je důsledně

provedena změna *é* na *í*. A oponuje, že foném *é* zcela normálně i bez expresivní platnosti existuje, i když nepatří k nejfrekventovanějším. „*Vždyť při tomto způsobu argumentace bychom mohli tvrdit, že např. spojení žvýkáci guma, Egejské moře jsou „jazykově nevyrovnaná“, protože v češtině se g změnilo na h*“ (Sgall 1962: 40). Nesouhlasí ani s pohledem BHJT, že spisovný jazyk (zejména hovorový) přejímá z obecné češtiny a jiných interdialektů takové jevy, které opravdu nabyly celonárodního charakteru, ale necítí se jako prvky regionální, pokud se tím míní, že jiné prvky do spisovného jazyka nepronikají. „*Což např. výslovnost typu zhoda není více regionálně omezena než tvary jako velkej? Podle zh- snadno poznáme řeč Moravana, kdežto koncové ej- vyslovují běžně lidé z celých Čech, z Vysočiny, z Brna atd. Plné připojení k jádru národního jazyka neznámá rozšíření po celém území, jak píší autoři*“ (Sgall 1962: 42). Podle Sgalla jsou jádrem národního jazyka ty prvky, které se rozšiřují a postupně zatlačují okrajové prvky a až budou zcela rozšířeny po celém území, nebude už potřeba o jádru mluvit.

Kritizuje také BHJT, že se dostatečně nevyjádřili k otázce demokratizace, nemluví o konkrétních případech, kromě změn kodifikace. A právě takové změny podle něj vždy naráží na menší či větší odpor a je nutné seznamovat veřejnost s pokrokovými zásadami péče o spisovný jazyk. „*Zatím se však např. konstatování o povaze obecné češtiny (na rozdíl od dialektu i od argotu apod.) nijak intenzivně nepropaguje. I sami lingvisté dosud někdy píší spíš ve smyslu opačném, jako by pronikání obecně českých prvků do spisovné normy nebo příslušné změny v kodifikaci byly jakýmsi nepotřebným snižováním naší mateřštiny*“ (Sgall 1962: 44). Když Sgall BHJT vytýká jejich subjektivní stylistické zařazení jeho příkladů termínů s obecně českými koncovkami jako „*násilné nonšalance*“, uvádí: „*...na povědomí jiných mluvčích tento způsob řeči vždy tak nepůsobí (pozn.: Autoři odpovědi mají k těmto otázkám subjektivně jiný přístup, než je obvyklé u ostatních mluvčích, což souvisí s tím, že sami se soustavně zabývají otázkami spisovné normy, i s tím, že slyší v hovoru nutně – ať už to odpovídá jejich přání nebo ne – menší procento nespisovných tvarů než většina ostatních mluvčích)*“ (Sgall 1962: 39).

Starší lingvistická generace, Bělič, Havránek, Jedlička, sice souhlasí se závěrem repliky Sgalla, že je mezi nimi více shod než by se mohlo zdát, ale nadržují se v kritice pozadu: „*přece však litujeme toho, že s. Sgall neodpovídá vždy ve své replice k námitkám přímo, ale příliš často jen od otázky uhýbá a snaží se spíše námitky znevažovat než vyvracet*“ (BHJ 1962: 108).

Dále dodávají, že: „*přijímá diskusi se zřejmou nelibostí a snaží se znevážit ji výtkami, že jsme nemluvili o tom, o čem mluvit jsme nepovažovali za nutné, dále různými zjevnými i skrytými narázkami atd. Ze samé povahy diskuse ovšem plyne, že se názory střetávají, mluví-li se o věcech sporných; není proto potřeba se nad tím rozčilovat. My se nerozčilujeme ani nad těmi pasážemi ve Sgallově replice, kde svými výklady záměrně komolí fakta z použité literatury, kde naše formulace zkreslujícím způsobem posouvá... Ve skutečnosti my všichni (...) jsme na rozdíl od P. Sgalla poznali za dlouholetého pobytu z vlastní zkušenosti jazykovou situaci v různých částech našeho jazykového území (nikoli jen v Čechách nebo dokonce jen v Praze) i v různém sociálním prostředí.... Doufáme proto, že i naše hodnocení obecné češtiny a jejího vývojového postavení se opírá o rozsáhlejší zkušenosti a materiálové znalosti, než má s. Sgall*“ (BHJ 1962: 110).

Autoři stojící proti Sgallovi se snaží jeho návrhy ukázat ve světle necitlivého jazykového plánování: „*...není však možno přirozený vývoj normy spisovného jazyka umělými zásahy narušovat a normu od základu měnit nebo dokonce ji nějak nově vytvářet z různorodých prvků jakéhosi „jádra“ národního jazyka*“ (BHJ 1962: 124). Spisovná čeština je jim „*nástrojem osvědčeným už celé věky; nástrojem, který světu zprostředkovával plody českého myšlení*“ (Chloupek – Lamprecht – Vašek 1962: 263). Spojují s ní tradiční kulturní hodnoty a její necitlivá změna by znamenala podle nich ztrátu kontinuity. „*Přejít na jinou normu, pro niž by byla vytvořena kodifikace, znamenalo by porušit tento celonárodní charakter kulturní češtiny, oslabit kulturní kontinuitu a v podstatě negovat celou naši bohatou literaturu krásnou...Chceme-li být „strážci národních tradic“, nemůžeme takový vývoj podporovat*“ (Chloupek – Lamprecht – Vašek 1962: 263).

V zásadě by šlo říci, že se oba proudy, zastupované Běličem a Sgallem, liší pouze v míře přijímání nespisovných jevů do kodifikace. Oba prosazují spisovnou češtinu i v běžném hovoru. Shodují se, že obecná a spisovná čeština na sebe působí, ovšem každá jiným směrem. Bělič, Havránek a Jedlička zdůrazňují vliv spisovné češtiny na obecnou, Sgall naopak tlak obecné češtiny na spisovnou. Bělič usiluje o „pozvednutí lidu“, má osvícenský přístup. Sgall naproti tomu nese patinu plebejství, snaží se lidu vyjít vstříc. Rozdíl vidíme v náhledu na obecnou češtinu. Zatímco Sgall v ní vidí celonárodní útvar, který je v běžném hovoru prestižní, Bělič ji naopak chápe jako útvar nespisovný, regionálně omezený, který se navíc projevuje v hybridním kombinování jevů obecně českých a spisovných. Sgall, proto navrhuje přijmout část tvarů obecné češtiny do kodifikace, Bělič naopak trvá na „probojování“ hovorové češtiny, která je součástí češtiny spisovné a která je založena na celonárodní platnosti jejích prvků.

Závěr diskuse patřil jednak P. Sgallovi (1963) a jednak B. Havránkovi (1963).

Podle Sgalla ukázala druhá část diskuse jasně, že „vzhledem k potížím spojeným se zvládnutím spis. normy a zejména s komunikačním procesem samým (Novák [1962:]267) je zapotřebí dalších kodifikačních úprav, s jejichž pomocí by spis.čeština byla doplněna o prostředky obecně rozšířené v běžně mluveném jazyce“ (Sgall 1963: 244). Sgall tvrdí, že „v češtině je situace blízká diglosii, liší se však zejm. tím, že spis. a ob. čeština jsou útvary poměrně blízké (jde jen o odchylky v některých složkách) a že se jejich prvky v běžně mluvených projevech (stylu jednacího, konverzačního, popř. i odborného aj., někdy zase obcovacího) často kombinují. To je závažné vzhledem k dnešnímu „silnému posunu“ ob. češtiny „směrem k spisovnému jazyku“ (Sgall 1963: 246).

Ve vztahu obecná čeština versus hovorová čeština se dívá Sgall z tohoto hlediska: „můžeme se především ptát, který útvar se svým mluvčím jeví jako neomezený na určitou skupinu (místní nebo jinou). Ve vyjadřování psaném je to jen jazyk spisovný, pokud však jde o běžný hovor, nesplňuje patrně hovorová podoba

spis. češtiny podmínky pro kladnou odpověď více než obecná čeština. Označuje-li se hovorová čeština za celonárodní ve vyšší míře než obecná čeština, je to dáno tím, že ji mluvčí většinou nepřijímají jako místně omezenou nebo jako příliš familiární; přijímají ji však často jako příliš strojenou, upjatou apod., a to je také závazné. Pro většinu českých mluvčích je obecná čeština ve svých funkcích útvarem základním a bezpříznakovým, od kterého se příležitostně (jen menšina trvale) odklánějí, mají-li k tomu příčinu; vcelku však je pro ně útvarem, kterého mohou použít bez místního omezení, a v tomto smyslu lze chápat výroky o její 'celonárodnosti'“ (Sgall 1963: 248).

Základní varianta obecné češtiny je tak jen běžně mluveným jazykem zhruba dvou třetin národa. Z toho vyplývá, že je to takové místo, kde se sejde větší počet Čechů vybraných víceméně náhodně z různých oblastí, v zahraničí atd., a nositelé obecné češtiny mají pravděpodobně značnou převahu nad ostatními a šíří se prvky obecné češtiny.

V závěru dvouleté diskuse o spisovné a obecné češtině Havránek (1963) odmítá, že by pedagogické potřeby nebo didaktické postupy měly měnit objektivní poznání a vědeckou analýzu současného jazyka. „*Jistě nikdo nebude předpokládat, že sám obsah pouček matematických, nikoli jejich formulaci je třeba upravovat podle didaktických možností (pedagogika a didaktika nám přece jen může a musí říci: co, kdy a jak). K tomu některé názory o vyučování pronášené v diskusi postrádaly učitelské empirie školské...*“ (Havránek 1963: 255).

Podle skutečné situace, jak diskuse uznává, dodává Havránek, že obecná čeština sice aspiruje na celonárodní úlohu, ale jen aspiruje, má tendenci se stát mluvenou podobou jazyka s touto úlohou, ale zdaleka jí ještě nedosahuje. Tím se také komplikuje poměr obecné češtiny k hovorové formě spisovného jazyka. Jejich poměr není funkční, ale kontextově situační a je více povahy kvantitativní než kvalitativní. Dále je možné pozorovat vývoj sblížování hovorové podoby spisovného jazyka a obecné češtiny, ovšem sblížování oboustranného, jak nyní Sgall sám ve svém závěru uznává. „*Za posledních 30 let se obecná čeština z interdialektu českého*

postupně dostává do úlohy obecně mluveného jazyka a na druhé straně se hovorová čeština, která se v té době postupně budovala, má opět zřejmou tendenci přiblížit se k obecné češtině; tento vývojový postup poslední dobou má spíše tendenci stoupající než ustupující“ (Havránek 1963: 259).

Odmítá „dekretování“, které by nevycházelo z dobré analýzy společnosti, i když prozatím tato analýza nebyla plně provedena. „...jistě neoprávněné by byly jakékoli pokusy o plné uplatnění obecné češtiny v úloze češtiny hovorové, které by znamenalo přerušení vývoje, který desetiletí trvá...“ (Havránek 1963: 259). Z tohoto důvodu nesouhlasí s požadavkem o zrovnoprávnění jevů obecné češtiny se spisovným jazykem. „Tedy nějaké široké přijetí jevů obecně českých jako rovnoprávných, a tím neutrálních by ovšem vedlo k nivelizaci jazyka a zbavovali bychom i jazyk literatury, ale i ostatní jazykové projevy potřebného stylově funkčního rozvrstvení; k tomu ovšem nelze dobře sáhnout a takovýto teoretický zásah by jistě nebyl krokem kupředu“ (Havránek 1963: 259).

Od 70. až do konce 80. let nedochází k zajímavým diskusím. Důvodem jistě byl i fakt, že se diskuse nepřipouštěly. Až po roce 1989 se situace v české jazykovědě uvolňuje a názorová monopolizace ustupuje. Uvolnění je možné vidět i v oblasti jazykové kultury a zájem o tuto problematiku je tak silný, že se o něm živě diskutuje. V průběhu 90. let bylo na toto téma uspořádáno několik konferencí. V souvislosti s oživením otázek jazykové kultury se v tomto období setkáváme v české lingvistice minimálně se třemi myšlenkovými okruhy: propracování teorie jazykové kultury, bádání o obecné češtině a jejím poměru k češtině spisovné a otázky pravopisu.

Pro nás je nejzajímavější otázka postavení obecné češtiny v rámci národního jazyka a především možnost přijetí některých jejích prvků do kodifikace. V současnosti se dají podle Nebeské (1999: 99) rozdělit názory na obecnou češtinu do několika proudů. Uvnitř „liberálního“ křídla můžeme odlišit dvě základní myšlenkové linie.

První z nich, reprezentovaný především pracemi P. Sgalla a J. Hronka, je zdůvodňován tím, že se v každodenní komunikaci stále častěji užívají nespisovné prostředky, které nejsou považovány jako regionálně omezené (obecná čeština je jazykovým útvarem usilující o funkci jazyka celonárodního), takže mluvčí nemají motivaci k užívání prostředků spisovných (Sgall 1994).

Vychází z předpokladu, že „centrální útvar by měl být funkčně úplný, měl by tedy být prostředkem jak psané, tak mluvené komunikace: připravené, částečně připravené, případně i spontánní, měl by být útvarem mluvným. Pokud by tímto centrálním útvarem měl zůstat spisovný jazyk, bylo by třeba ho obohatit, tj. otevřít tvarům a lexémům, které jsou v mluvené řeči běžně užívány a dosud jsou považovány za nespisovné“ (Nebeská 1999: 110). Nejpodstatnějším důsledkem tohoto řešení by bylo rozšíření funkčního spektra spisovného jazyka. Spisovný jazyk by se více uplatňoval i v mluvených projevech, protože mluvčí by měli možnost bez zábran užívat místo knižních prostředků, které dobře neovládají, prostředky doposud považované za nespisovné, které jsou zakotveny pevněji v jejich povědomí.

„Podporovaly by se tak konvergentní tendence mezi psaným a mluveným jazykem, mezi spisovností a nespisovností. Hranice mezi spisovným jazykem a nespisovnými útvary by se postupně stírala, dichotomie spisovnost – nespisovnost by případně mohla být nahrazena stupňovitostí na ose vyšší míra spisovnosti – nižší míra spisovnost – nespisovnost“ (Nebeská 1999: 110).

Druhá linie přiklánějící se k výraznějšímu omezení regulace spisovného jazyka, která směřuje k novému pojetí rozvrstvení češtiny, je reprezentována pracemi Fr. Čermáka. Zdůrazňuje, že spisovná čeština není funkčně úplná (Čermák 2004), a že dokonce existují komunikační funkce, které neplní a plnit nemůže (Čermák 1993, 1996), resp. preferuje intelektuální funkce před emocionálními, psanost před mluvností (Starý 1995). „Mluvená čeština je útvarem vysoce variantním; podobně jako se spisovná čeština realizuje primárně ve formě psané, sekundárně ve formě mluvené, čeština mluvená se realizuje primárně ve formě mluvené, sekundárně ve formě psané“ (Čermák 1993). Upozorňuje se tu i na fakt, že většina prostředků je

oběma kódům společná (nelze rozlišit mezi spisovnými a nespisovnými prvky) a dochází k míšení kódů. Tuto myšlenku míšení kódů však Fr. Čermák nepřijímá. Mluvenou češtinu považuje za funkční varietu češtiny s vlastní strukturou a vlastními pravidly, která není totožná s češtinou obecnou. Zastáncům tohoto proudu jde spíše o „deregulaci“ intervencí do jazykového systému, do jehož vývoje by nemělo být zasahováno. Výsledkem této snahy by měl být shovívavější přístup k uznávání spisovné platnosti dosud nespisovných prvků (Čermák 2004) např. obecné češtiny, která je nejvýznamnějším konkurentem češtiny spisovné.

Protichůdný proti těmto dvěma postojům je názorový proud, který v 60. letech reprezentovali Bělič, Havránek, Jedlička (BHI: 1962), dnes např. O. Uličný a O. Hausenblas, že základním jazykovým útvarem na území ČR (celonárodně přijatelným a s celonárodní platností) je spisovná čeština. *„Proti zrovnoprávnění obecné češtiny s češtinou spisovnou se uvádí, že spisovná čeština je jádrem národního jazyka (...), útvarem prestižním, jehož prestiž se opírá o literární dědictví (...), má funkci integrační (...) apod. Splývání obou útvarů by výhledově vedlo k zániku jazykového útvaru prestižního“* (Nebeská 1999: 101). S tímto způsobem obohacování jazyka nesouhlasí O. Uličný: *„pouhým prohlášením za spisovné by mluvčí nezačali nespisovné prostředky jako spisovné pocítovat“* (Nebeská 1999: 110). Z. Rusínová upozorňuje na fakt, že *„oslabení hodnotového vztahu mezi prostředky spisovnými a kolokviálními snižuje kontrast mezi projevy různé úrovně, a tím oslabuje i výrazové možnosti češtiny“* (Rusínová 1995).

V roce 2005 se ve Slově a slovesnosti setkáváme s další zajímavou diskusí. Vyšla pod názvem **Od školské spisovnosti ke standardní češtině**. K diskusi vyzývají F. Čermák, P. Sgall a P. Vybíral (dále ČSV). V článku chtějí nejen upozornit na obtíže vzniklé v dnešní situaci češtiny, ale chtějí předložit návrh na zlepšení a přispět k jejímu posílení.

Autoři hned v úvodu uvádějí: *„...v dnešní otevřené době je jakýkoliv diktát, a tedy i diktát jazykový, jevem silně příznakovým, těžko přijatelným. Ostrá a*

nesnášenlivá reglementace jazyka, která by jazyk jasně standardizovala a unifikovala, i kdyby byla odborně jasná, není na místě“ (ČSV 2005: 103).

Objevuje se kritika posledního pravopisu, že byla sporná a neopřená o realitu. Tvrdí, že i v době, kdy se pravopis zaváděl, neodrážela souhlas či vstřícný postoj široké veřejnosti ani odborné lingvistiky. To vše podle nich způsobuje nechuť pravopisných reforem a diktátů. Naproti tomu vidí výhodu zavádění dublet, které posiluje u mluvčích pocit, že se může spolehnout na své jazykové povědomí.

Dále dodávají, že ve 30. letech, kdy se Mathesius snažil vytvořit pro spisovnou češtinu jazykové povědomí a najít tak uplatnění spisovné normy v ústní komunikaci, to v té době nebylo možné z hlediska prosazování se knižních tvarů ve školách. Ale dnes, po desetiletích, po změně *„společenského klimatu, která se ovšem týká i oblasti sdělování, a po postupném uznání „spisovné“ (aspoň hovorové) platnosti velké řady jevů (tvarů zájmen, slov i substantiv) se nabízí možnost podstatně se přiblížit k dosažení tohoto cíle Pražské školy“ (ČSV 2005: 104).*

V dalším odstavci upozorňují na konferenci o proměnách spisovnosti pořádanou v Brně Pedagogickou fakultou Masarykovy univerzity v únoru 2004, kdy si většina bohemistů v Čechách uvědomovala neúplnost spisovné normy. Zdůrazňují rostoucí počet bohemistů, kteří uznávají, že spisovná norma má své slabé stránky nebo že některé tvary obecné češtiny se šíří i v souvislostech jinak spisovných. Dodávají, že: *„...je už dlouho nesporné, že mezi „spisovnou“ normou (a tedy způsobem psaní) a běžnou mluvou není černobílá hranice. Podstatná část češtiny, která se tradičně označuje jen jako spisovná, je ve skutečnosti společná češtině spisovné i obecné; mezi oběma útvary je velmi široký a významný průnik“ (ČSV 2005: 105).*

Dožadují se nového uvažování k přístupu otázek jazykové kultury, cílů komunikace a vyvození důsledků situace, ve které se čeština ocitla. Tvrdí, že mluvčí by neměli ve spisovnosti spatřovat jediný, nejvyšší cíl svých promluv. Nebeská dodává, že *„důsledkem porušení přirozené kontinuity jazykového vývoje je*

nedostatečné zakotvení spisovné češtiny v povědomí českých mluvčích“ (1996: 113) a „že vzniklá situace není v intencích klasické teorie spisovného jazyka řešitelná. Bud’ je možno zachovat vztah mezi územ a normou, nebo vztah mezi normou a kodifikací“ (1996: 66).

Jako řešení této situace vidí v opětovném návrhu standardu, chápaného jako širšího (se zahrnutím přechodného pásma i územních a generačních, ale zejména funkčních a stylových rozdílů, zvláště diapazon mezi psaným a neformálním mluveným jazykem). *„Vymezení standardu by se mělo zakládat na skutečných datech, znalosti úzu (což se v minulosti vždy tvrdit nedalo) a na znalosti většinových preferencí mluvčích“ (ČSV 2005: 107).* Odmítají stavění pojmů standard a substandard. Podotýkají, že existuje více standardů a ten, který zmiňují, zahrnuje neoficiální, běžnou i ústní komunikaci. Stojí funkčně vedle oficiálního a formálního písemného standardu jako jeden ze dvou hlavních pólů situace.

Dále za zmínku stojí názor, že *„tvary obecné češtiny nejsou nižším nebo vulgárním, naopak, pro většinu českých mluvčích jsou to prvky jejich nejvlastnější mateřštiny, za kterou není proč se stydět nebo ji skrývat“ (ČSV 2005: 111).* Dodávají, že už má obecná čeština geograficky většinový charakter a nadále se šíří, je tedy hlavním kandidátem na bezpříznakovou mluvenou formu češtiny. Je známo, že se standard a obecná čeština dlouhodobě oboustranně sbližují.

V závěru shrnují své myšlenky a konstatují, že do budoucna by bylo potřeba, aby bohemistika přešla k modernějšímu, otevřenějšímu pojmu standard. Podaří – li se to, získali by mluvčí větší možnost vlastní volby výrazových prostředků. Na konec článku vyzývají k diskusi o přechodu od dosavadního chápání spisovnosti k pojetí standardu jako pružného a neostře vymezeného. *„Taková diskuse mezi lingvisty by měla být prvním z kroků, které by, jak doufáme, umožnily v budoucnu nové chápání prohloubit a přenést na filozofické a pedagogické fakulty, do poraden, redakcí a škol“ (ČSV 2005: 113).*

Na tento článek ve stejném roce reagují hned dva čeští jazykovědci K. Oliva a J. Kořenský. Osobně se zaměřím více na reakci K. Olivy. Bohemista v úvodu uvádí, že se bude snažit o pečlivý rozbor a rozebírá jednotlivá tvrzení. Např. tvrzení, že dublety mohou posilovat u mluvčího pocit, že se může spolehnout na jazykové povědomí atd., reaguje K. Oliva negativně a obviňuje autory z nedostatku znalosti o současných problémech jazykového poradenství. *„Zavádění dublet naprosto nepřispívá k pocitu mluvčích, že se mohou na své jazykové povědomí spolehnout. Běžní tazatelé zpravidla požadují informaci o jasné a „jediné“ pravdě a se sdělením, že kodifikace povoluje dvě nebo více možností jsou nespokojení“* (Oliva 2005: 280).

Dále autory kritizuje, že se až na snahu zavedení nové terminologie standard, „zásadní článek“ nepřináší nic nového kromě opakování stanovisek publikovaných už delší dobu, naposledy v r. 1992 v knize *Čeština bez příkras* od J. Hronka a P. Sgalla. Dodává, že diskuse na obdobná témata proběhla už nesčetněkrát, např. v roce 1962 přinesla i jasná stanoviska, a proto tedy není nutné stejnou diskusi znovu se stejnými argumenty opakovat. Ostře kritizuje jejich neschopnost formulovat svá stanoviska přesně a jasně. Jejich argumenty považuje za vnitřně rozporná, protichůdná, dokonce místy nesrozumitelná a nepodložená na objektivní bázi. Na závěr diskuse nekompromisně dodává, že *„v souhrnu těchto bodů se totiž důvodně obávám, že kdyby reakce ...na „zásadní článek“ Františka Čermáka, Petra Sgalla a Petra Vybírala Od školské spisovnosti ke standardní češtině: výzva k diskusi byly uvedeny na kvalitativně stejné výši jako originální stať, snížilo by to odbornou úroveň časopisu Slovo a slovesnost, a tím i jeho prestiž v očích odborné veřejnosti“* (Oliva 2005: 288).

V roce 2006 v článku **K diskusi o standardní a „spisovné“ češtině** reagují Fr. Čermák, P. Sgall a P. Vybíral na článek K. Olivy (2005). Hned v úvodu podotýkají, že se jedná o úvahový článek a budou se snažit odpovědět na hlavní jeho názory. I když na začátku připouští, že se v některých bodech, dopustili chyb, na které K. Oliva upozorňuje a omlouvají se za ně, tak i přesto dodávají: *„Poněkud svérázný je postoj, v jehož duchu se nese jeden z prvních příspěvků reagujících na*

náš článek. Pokud by se měly publikovat jen seznamy o výzkum opřených faktů (což se mnohokrát stalo), bylo by třeba odmítat velkou řadu i zcela zásadních úvah jiných (např. o proponovaných jazykových univerzáliích). Ostatně bez faktů, k jejichž ověřování na korpusovém základu se hlásíme, se bohužel odvíjela celá minulé praxe v oblasti preskripce a kodifikace a lze ji jen těžko nazvat něčím jiným než 'dojmologií'“ (ČSV 2006: 267). Uvádějí také, že se nechtějí pouštět do osobních polemik o jednotlivosti.

V článku se autoři zaměřují na mnoho otázek. Jedním z takových je otázka školního přístupu k jazyku a důsledky, z nichž vycházející. Konstatují, že *„přeučování dětí ve škole, tj. snaha říkat jim, že dosavadní mateřština (obecná čeština, nářečí) je nesprávná, pro mnohé je traumatizující, a hlavně je didakticky (i výchovně) přinejmenším nevhodná, protože zpochybňuje dosavadní hodnoty a bere jim pocit jistoty ve vyjadřování (spisovná norma je v té době pro většinu dětí z hlediska aktivního úzu cizí norma); dítě se samozřejmě musí dozvídat, že je rozdíl mezi normou jazyka spisovného a nespisovného; ve škole je však většinou povinnost věnována jen ovládnutí spisovné jazykové normy, o nespisovné se nemluví, a pokud ano, pak zhusta jako o kódu nepatřičném, nevhodném“* (ČSV 2006: 272). Ani tento článek však nezůstává bez povšimnutí a hned v následujícím roce na něho reaguje R. Adam. Nesouhlasí se „školským přístupem“ autorů a dožaduje se důkazu, kde učitelé říkají dětem, že jejich nářečí je nesprávné či nevhodné. *„Necht' předloží výsledky nějakého psychologického výzkumu prokazující traumatizaci dětí přeučovaných z „dosavadní mateřštiny“ na jiný jazyk“* (Adam 2007: 185).

Autoři dále ve svém článku vidí v činnosti lingvistů a školy i v chování mluvčích postpuristické tendence. I na tuhle myšlenku opět kriticky reaguje R. Adam ve svém článku z r. 2007. *„Kteří současné čeští lingvisté se snaží o očišťování češtiny od cizích vlivů – neboť to je podstatou purismu – a které školy puristická stanoviska prosazují?“* (Adam 2007: 185). Zdůrazňuje, že pociťuje – li někdo dnes určité ohrožení češtiny ze stran velkých jazyků, nejspíše angličtinou, mohlo by jít o

stav nechuti k cizím slovům, neboť se v dnešní době setkáváme s velkým množstvím anglických slov ujímaných v češtině.

R. Adam dále ve svém článku kritizuje autory, že neuvádějí definici standardu, o kterém tolik mluví a prosazují ho místo pojmu spisovný jazyk nebo pojmu spisovnost. „*Pouze uvádějí některé jeho vlastnosti a připomínají slovníkovou definici*“ (Adam 2007: 186). Kritizuje, že autoři mluví o tzv. jediném standardu, ale přitom užívají jednou „standard spisovný“, jindy „standard mluvený“ nebo „standardní hovor“ a dožaduje se vysvětlení mezi jednotlivými standardy. Jazykovědec podrobuje článek kritice a bylo by toho k popisu mnoho, ale tímto se nehodlám podrobněji už zabývat.

V závěru svého článku R. Adam dochází k shrnutí, že „*návrh Čermáka, Sgalla a Vybírala (2006) vychází z extrémních představ o uspořádání společnosti a o smyslu výchovy a z nedoložených tvrzení o současné situaci české lingvistiky a školní jazykové výuky. Nebere dostatečně v potaz vyšší společenské funkce kulturní variety ani základní principy české institucionálně lingvistické teorie. Domněle nevyhovující situaci požaduje řešit zavedením vágního pojmu a zjišťování existujících norem chce nahradit jazykovou prognostikou. Čeští lingvisté by měli takovýto návrh odmítnout, a to zásadně*“ (Adam 2007: 189).

4. Komentář argumentů účastníků diskuse

V této kapitole se zaměříme na jednotlivé argumenty českých bohemistů a jejich diskuse. Sledujeme, co bylo v dané době obzvláště zajímavého či výjimečného a budeme se snažit zjistit, zda názory lingvistů měly nějaký důsledek, zda k něčemu jejich myšlenky vedly. Obzvláště ve 30. a 60. letech proběhly jedny z nejvýznamnějších diskusí v české bohemistice.

Ve 30. letech se setkáváme s polemikou mezi členy Pražského lingvistického kroužku a redaktorem časopisu *Naše řeč* J. Hallerem. Haller zdůrazňuje purismus, lidový jazyk. PLK funkční strukturalismus, spisovný jazyk. To, že se tu setkáváme s puristickou vlnou, bylo pouze logickým vyústěním dané doby. Po vzniku Československé republiky se projevila silná snaha oprostit se od rakouského způsobu života a kultury. Snaha vymazat vše špatné a zlé, objevila se tu obranná tendence v podobě purismu. Časopis *Naše řeč*, založený už v roce 1916, si vzal za úkol chránit a pečovat o jazykovou kulturu. I když se na jedné straně snažím pochopit snahu o obranu jazyka od germanismu a tzv. cizích vlivů po válce, nesouhlasím s Hallerovým pojetím, zdůrazňujícím přežilý romantismus a lidový jazyk. Kam by se daný jazyk vyvíjel? Zůstal by i po 100 letech úplně stejný? Vždyť kulturní jazyk se podle našeho názoru vyvíjí právě tím, že na něj působí jiné jazyky nebo útvary, a tím se jazykové prostředky rozšiřují. Souhlasíme s názorem Jakobsona, že by kvůli těmto puristickým zásahům mohlo v budoucnu docházet k ochuzení spisovného jazyka.

V. Mathesius ve sborníku *Spisovná čeština a jazyková kultura* (1932) uvedl: *„Kultivovaný jazyk spisovný je nástroj jemný a neselehávající. Vyhovuje dobře každé u četných funkcí, v nichž se objevuje. Vyjadřuje přesně, plně a jasně postřehy a myšlenky sebesubtilnější...Přitom ... nekříží nikdy úmysly toho, kdo ho dovede užívat, falešnými asociacemi nebo skřípavým zabarvením“* (Mathesius 1932: 14). Tuhle citaci jsme vybrali, protože s ním ne zcela souhlasíme. V pracích členů Pražské školy je zřejmě nadřazené postavení spisovného jazyka. Spisovný jazyk je bezpochyby jazykem národním, nositelem kultury, ale nemusíme a nemůžeme ho používat vždy a

všude. Volíme přece takový adekvátní funkční jazyk, který mi v dané situaci vyhovuje. Proto plně souhlasíme s výrokem B. Havránka: „...*je nemožné a nesprávné povyšovati kterýkoliv funkční jazyk nebo styl za kritérium ostatních*“ (Havránek 1932: 61).

Dále se pozastavujeme nad očividným elitářským přístupem Pražské školy. Jako pramen normy spisovného jazyka prosazují jazykové povědomí existujících v intelektuálních vrstvách a jejich ústní praxi. Proč prosazují mluvu intelektuálů? Proč zrovna jejich jazyková praxe má tvořit pravý „živý jazykový úzus“? Tenhle jejich přístup se podle mého názoru silně střetává s jejich tolik prosazovanou funkční univerzalitou.

Nemůžeme nezdůraznit a nevšimnout si rozporu mezi samotnými členy PLK. Např. v otázce intervence, zastávají protichůdné názory. První skupina zastoupená V. Mathesiem v polemice s Naší řečí proti jejich intervenci uvedla: „*Cesta českého purismu za posledních osmdesát let je vroubena hroby příkazů a zákazů, které jazyková prakse zašlápla*“ (Mathesius 1932: 20). Uznávají sice třibící zásahy do jazykového vývoje, ale jsou poněkud skeptičtí v otázce úspěšnosti zavedení do praxe. „...*dnešní situace lingvistické teorie nám umožňuje, abychom vědeckým zasahováním proces třibení trochu urychlili...*“ (Mathesius 1932: 25); „*Musí být spokojeni, podaří-li se jim aspoň trochu uplatnit svůj třibící vliv*“ (Mathesius 1932: 30) Na straně druhé stojí především B. Havránek, který tvrdí, že „*usus sám nevytváří normu spisovného jazyka: vytváří se, totiž vzniká a dále se vyvíjí, z různých tendencí za teoretických zásahů a tím se liší od normy lidového jazyka. Tedy i teorie jazykovědná zasahovala a může zasahovati do vývoje spisovného jazyka*“ (Havránek 1932: 39). My se jako většina členů PLK, přikláníme k názoru B. Havránka. Sgall s Hronkem se k vnitřnímu rozporu PLK vyjádřili takto: „*Mathesius zdůrazňoval hlavně nepatřičnost oficiální diktátorské autority jako základny pro uplatňování kodifikace, kdežto Havránkovi šlo zejména o to, aby kodifikace živé normě co nejpřesněji odpovídala*“ (Sgall – Hronek 1992: 83).

Pražská škola dala základ myšlenke o spisovném jazyce, což oceňujeme. Teze PLK byly nejen přijímány, ale byly také odmítány, to je však přirozené. I když jsou jejich teze často později kritizovány, musíme uznat, že jako první pokus o vědeckou teorii spisovného jazyka a jeho kultury, se vydařil. Své myšlenky uveřejnili členové PLK ve sborníku **Spisovná čeština a jazyková kultura (1932)**. Trávníček ke sborníku konstatuje: „*znamená pokrok v teoretickém bádání o spisovném jazyce, a proto jej třeba vítati. Jeho nedostatky a chyby z velké části vyplývají z toho, že je to první pokus o podrobnější teorii spisovného jazyka, který může býti velmi plodný pro další zkoumání ...*“ (Trávníček 1933: 225). Po válce se setkáváme s návratem k jejich myšlenkám, které jazykovědci rádi využili, rozvíjeli a aplikovali v praxi.

Po druhé světové válce diskuse o poměru mezi oficiální a hovorovou podobou spisovné češtiny pokračovala. Účastnili se jí nejen autoři, kteří k problému své slovo již dříve (Havránek, Trávníček), ale přidali se příslušníci i mladší lingvistické generace (Bělič, Kopečný, Jedlička). V jednotlivostech se sice názory lišily, zejména v otázce, zda můžeme považovat obecnou češtinu za jazykový útvar celonárodní, ale všichni byli zajedno v tom, že obecná čeština není reprezentantkou mluveného jazyka a že tuto funkci plní a bude plnit zvláštní mluven varianta spisovného jazyka tzv. hovorová čeština.

Teorie jazykové kultury po válce se rozchází s předválečným elitářským přístupem ke zjišťování normy spisovné češtiny. Pro poznání normy má sloužit běžný, neutrální jazyk a denní tisk. Tady se setkáváme s rozdílem oproti předchozí době a se změnou plně souhlasím. Tahle myšlenka mi přijde logičtější a oprávněnější. Dochází tu k tzv. demokratizaci spisovného jazyka. Ta má za důsledek „zbavení exkluzivity spisovného jazyka“, spisovný jazyk je určen pro všechny vrstvy, má se stát nástrojem lidového společenství. Předválečný elitářský přístup nebo superiorita způsobovaly právě situaci, kterou popisuje F. Váhala: „*Dosavadní způsob jejich psaní rozdělval společnost zřetelně na dvě skupiny: na ty, kteří mají vyšší školy, znají několik jazyků, a dovedou tedy každé slovo napsat a vyslovit – na druhé straně na ty, kteří takové vzdělání nemají*“ (Váhala 1951-1952: 115).

60. léta jsou obdobím diskusí o obecné češtině. Pozice spisovného jazyka byla, jak už jsme uvedli, oslabena. Preferovala se přirozenost nejen v soukromí, ale i na veřejnosti. Padla tu otázka o zrovnoprávnění obecné češtiny se spisovnou ze strany mladého lingvisty J. Krejčího. Havránek však bral tento návrh za útok na stávající teorii jazykové kultury. Výstup okomentoval jako pokus „zrušit spisovnou češtinu“. Tahle myšlenka však nezůstala dlouho bez odezvy. Stejného názoru byli P. Sgall, J. Krejčí, J. Hronek, V. Skalička a K. Horálek. Podle Sgalla se v rámci reformy pravopisu mělo dosáhnout „*neutralizování hovorových prostředků*“ ve spisovném jazyce (zejména tvary typu *mladej, mladýho, s dětma, můžou, abysme*)“ (Sgall 1963: 244).

Objevil se tu i první pokus o definování prvků charakteristických pro hovorovou češtinu, mluvenou formu spisovné češtiny v podobě příspěvku **Spisovný jazyk a jeho forma hovorová** od Kopečného (1949). Důvod proč je takový velký rozestup mezi obecnou a spisovnou češtinou, viděl Kopečný v archaizujícím rázu spisovné češtiny.

Daleko viditelnější a známější byl Běličův článek **Bojujme za upevňování a šíření hovorové češtiny**. Dá se předpokládat, že tento článek vyvolal tu dlouhou diskusi, která trvá, dá se říci dodnes. Bělič za hlavní úkol jazykovědy vidí v posilování mluvnosti spisovné češtiny.

Vlastní diskuse o obecné češtině začala roku 1960 v ruském časopisu *Voprosy jazykoznavania* článkem P. Sgalla, jak jsem uvedla ve třetí kapitole. Nechceme tady znovu opakovat a rozebírat nebo konfrontovat jejich názory. Jenom bychom tu nastínili náš pohled na situaci. Nesouhlasíme s pojetím obecné češtiny jako útvaru celonárodním, která by měla být na stejné pozici jako spisovná čeština. Souhlasíme s názory, že má obecná čeština stále povahu interdialektu, možná to bude i tím, že jsem vyrostla na Moravě a můžu být zaujatá, ale obecná čeština nebyla zrovna za dob mých školních let vítaná. Na druhou stranu musíme uznat, že poslední dobou prvky obecné češtiny hodně expandovaly.

Pro nás má spisovná čeština prioritu, považujeme ji za celonárodní útvar, který je nositelem jazykové kultury. Mohlo by se zdát, že souhlasíme s předválečnými myšlenkami PLK, co se týče otázek: superiority spisovné češtiny nebo elitářského přístupu, ale spisovná čeština má své nadřazené postavení. Na rozdíl od PLK bychom za současný úzus nepovažovali jenom mluvu intelektuálů, ale mluvu „běžných smrtelníků“.

Obecnou češtinu samozřejmě nepovažujeme za jazykový prostředek „nižší úrovně“, ale pouze jako útvar, který je kolokviální, vhodný pro komunikaci neformální. Nevidíme důvod, proč si neustále spisovná čeština a obecná čeština konkurují. Podle nás to jsou dva odlišné útvary. Jeden určen pro komunikaci formální, druhý pro neformální, ale neříkám, že jeden útvar je prestižnější než druhý. Nechceme tu zbytečně přeceňovat spisovnou češtinu a naopak shazovat obecnou. Ale nevidíme řešení této jazykové situace v tom, že prohlásíme obecnou češtinu za spisovnou nebo neutrální. Co se tím změní? Spisovný jazyk se tím neobohatí, akorát se tím sníží kontrast mezi projevy různé úrovně.

Raději upřednostňujeme hovorovou češtinu jako mluvenou podobu spisovného jazyka, i když někteří její existenci popírají. J. Bělič (1955, 1958, 1959) ji charakterizoval jako mluvnou formu češtiny spisovné, zbavené na jedné straně znaků knižního jazyka, na straně druhé též jevů nářečních. Ale více výstižný se nám, zdá postoj J. Hrbáčka (1994: 54): *„Jestliže však 'hovorovou češtinu' chápeme jako mluvenou formu spisovného jazyka, pak by nespisovné, tj. nekodifikované jevy do ní patřit neměly, ať mají povahu obecně českou nebo i nespisovnou celonárodní. Že se do ní v různé míře zahrnují, vyplývá z toho, že pod pojmem hovorový jazyk se myslí dvě různé věci: 1. hovorová vrstva prostředků spisovného jazyka 2. hovorová forma jazykových projevů.“*

Snažili jsme se vyjádřit k tématu diskuse obecná čeština versus spisovná a ve výsledku jsme došli k závěru, že se tyto spory mezi bohemisty budou řešit i za dalších deset let a podle našeho mínění se situace nevyřeší.

Závěr

V této bakalářské práci jsme sledovali názory na problematiku obecné a spisovné češtiny v českých odborných časopisech Slovo a slovesnost, Naše řeč, Český jazyk a literatura od 60. let do současnosti. Cílem práce bylo zjistit, zda diskuse probíhající v těchto časopisech vedly k nějakému cíli nebo výsledku.

Po analýze všech údajů a materiálů jsme dospěli k názoru, že během uplynulých padesáti či šedesáti let opravdu nedošlo k zásadním změnám. Názory některých bohemistů se více či méně změnily, ale nemělo to velký vliv na českou bohemistiku. Obecná čeština se díky médiím o něco více zviditelnila a rozšířila, ale samozřejmě se nestala jazykem celonárodním. Spisovná čeština nadále zaujímá své prioritní místo a podle nás ji jen tak „nějaký“ jazyk či útvar nenahradí. Některé diskuse bychom považovali za zbytečné a nikam nevedoucí. Musíme ale dodat, že některé názory bohemistů byly i přesto velmi poutavé a zajímavé.

Bibliografie

- Adam, R.: K diskusi o spisovné a „standardní“ češtině. Slovo a slovesnost 68, 2007, s. 184 - 189
- Bělič, J: Bojujme za upevňování a šíření hovorové češtiny. Český jazyk a literatura 9, 1959, s. 433 – 441
- Bělič, J.: Nové údobí ve vývoji českého jazyka. Naše řeč 38, 1955, s. 129 – 146
- Bělič, J. – Havránek, B. – Jedlička, A.: Problematika obecné češtiny a jejího poměru k jazyku spisovnému. Slovo a slovesnost 23, 1962, s. 108 - 126
- BHJT: K otázce obecné češtiny a jejího poměru k češtině spisovné. Slovo a slovesnost 22, 1961, s. 98 - 107
- Cvrček, V.: Teorie jazykové kultury po roce 1945. Praha, Karolinum 2006
- Čejka, M.: Úvod do studia jazyka pro bohemisty. Brno, Univerzita J. E. Purkyně v Brně 1983
- Čermák, F.: Jak Češi mluví (ale méně píšou). Český jazyk a literatura 43, 1992 – 1993, s. 177 - 179
- Čermák, F.: Obecná a spisovná čeština: Poměr, funkce a metodologie. In: Spisovnost a nespisovnost dnes. Sborník příspěvků z mezinárodní konference Spisovnost a nespisovnost současné jazykové a literární komunikace. Brno, MU PF 1996, s. 14 – 18
- Čermák, F.: Preskriptivismus: Variabilita versus stabilita. In: Spisovnost a nespisovnost – zdroje, proměny a perspektivy. Brno, MU 2004, s. 12 – 17
- Čermák, F. – Sgall, P. – Vybíral, P.: Od školské spisovnosti ke standardní češtině: výzva k diskusi. Slovo a slovesnost 66, 2005, s. 103 – 115
- Čermák, F. – Sgall, P. – Vybíral, P.: K diskusi o standardní a „spisovné“ češtině. Slovo a slovesnost 67, 2006, s. 267 - 282

- Daneš, F.: Kultura a struktura českého jazyka. Praha, Karolinum 2009
- Daneš, F.: Teorie spisovného jazyka Pražského lingvistického kroužku: pro i proti. In: Spisovnost a nespisovnost dnes. Sborník příspěvků z mezinárodní konference Spisovnost a nespisovnost současné jazykové a literární komunikace. Brno, MU PF 1996, s.19 - 27
- Daneš, F. a kol.: Český jazyk na přelomu tisíciletí. Praha, Academia 1997
- Hausenblas, K.: Styly jazykových projevů a rozvrstvení jazyka. Slovo a slovesnost 23, 1962, s. 189 - 201
- Havránek, B.: 1945 – 1955 v české bohemistice. Slovo a slovesnost 16, 1955, s. 209 - 213
- Havránek, B.: Dnešní čeština. Naše řeč 34, 1950, s. 6 - 9
- Havránek, B.: Na závěr dvouleté diskuse o obecné a hovorové češtině. Slovo a slovesnost 24, 1963, s. 254 - 262
- Havránek, B.: Perspektivy rozvoje bohemistiky v příštím desetiletí. Slovo a slovesnost 23, 1962, s. 241 – 243
- Havránek, B.: Studie o spisovném jazyce. Praha, ČSAV 1963
- Havránek, B.: Úkoly spisovného jazyka a jeho kultura. In: Spisovná čeština a jazyková kultura. (Edd. B. Havránek, M. Weingart). Praha, Melantrich 1932, s. 32 - 84
- Havránek, B. – Jedlička, A.: Česká mluvnice. Praha, SPN Praha 1986
- Hrbáček, J.: Úvod do studia českého jazyka. Praha, Karlova univerzita 1994
- Hrdlička, M.: Stratifikace českého národního jazyka a problematika prezentace nespisovných variet ve výuce cizinců. In: Gramatika a výuka češtiny jako cizího jazyka. Praha, Karolinum 2009, s. 64 - 74
- Hronek, J.: Otázky obecné češtiny ve vztahu k výuce cizinců. In: Čeština jako cizí jazyk I. (Ed. J. Tax). Praha, Ústav slovanských studií Filozofické fakulty Univerzity Karlovy 1985, s. 57 - 79

- Hronek, J. - Sgall, P.: Čeština bez příkras. Jinočany, H&H 1992
- Chloupek, J.: Dichotomie spisovnosti a nespisovnosti. Brno, Filozofická fakulta. Spisy univerzity J. E. Purkyně v Brně 1986
- Chloupek, J.: Spisovná čeština jako formální varieta národního jazyka. In: Spisovnost a nespisovnost dnes. Sborník příspěvků z mezinárodní konference Spisovnost a nespisovnost současné jazykové a literární komunikace. Brno, MU PF 1996, s. 33 – 35
- Chloupek, J. – Lamprecht, A. – Vašek, A.: Český jazyk a některé jeho vývojové perspektivy. Slovo a slovesnost 23, 1962, s. 258 - 265
- Jakobson, R.: O dnešním brusičství českém. In: Spisovná čeština a jazyková kultura. (Edd. B. Havránek, M. Weingart). Praha, Melantrich 1932, s. 85 - 122
- Jedlička, A.: Spisovný jazyk v současné komunikaci. Praha, Univerzita Karlova v Praze 1974
- Jelínek, M.: Kritérium systémovosti při kodifikaci spisovné normy. In: Spisovnost a nespisovnost dnes. Sborník příspěvků z mezinárodní konference Spisovnost a nespisovnost současné jazykové a literární komunikace. Brno, MU PF 1996, s. 36 – 42
- Jelínek, M.: První díl Slovníku spisovného jazyka českého. Naše řeč 44, 1961, s. 32 - 42
- Mathesius, V.: O požadavku stability ve spisovném jazyce. In: Spisovná čeština a jazyková kultura. (Edd. B. Havránek, M. Weingart). Praha, Melantrich 1932, s. 14 – 31
- PLK: Obecné zásady pro kulturu jazyka. In: Spisovná čeština a jazyková kultura. (Edd. B. Havránek, M. Weingart). Praha, Melantrich 1932, s. 245 - 258
- Nebeská, I.: Jazyk – norma – spisovnost. Praha, Karolinum 1999
- Nebeská, I.: Normy a spisovnost. In: Spisovnost a nespisovnost dnes. Sborník příspěvků z mezinárodní konference Spisovnost a

něspisovnost současné jazykové a literární komunikace. Brno, MU PF 1996, s. 72 - 74

- Novák, P.: O smysl diskuse o mluvené češtině. Slovo a slovesnost 23, 1962, s. 266 – 272
- Oliva, K.: Požadavky na úroveň diskuse o spisovné, standardní češtině. Slovo a slovesnost 66, 2005, s. 278 - 290
- Sgall, P.: K diskusi o spisovné a obecné češtině. Slovo a slovesnost 24, 1963, s. 244 - 254
- Sgall, P.: Uživatel spisovného jazyka a hyperkorektnost. In: Spisovnost a nespisovnost dnes. Sborník příspěvků z mezinárodní konference Spisovnost a nespisovnost současné jazykové a literární komunikace. Brno, MU PF 1996, s. 53 – 58
- Sgall, P.: Znovu o obecné češtině. Slovo a slovesnost 23, 1962, s. 37 - 46
- Skalička, V.: Poznámky o obecné češtině. Slovo a slovesnost 23, 1962, s. 201 – 205
- Starý, Z.: Ve jménu funkce a intervence. Praha, Karolinum 1995
- Váhala, F.: Úsilí o upevnění a šíření hovorové češtiny. Naše řeč 43, 1960, s. 122 - 123